

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor SOČ: *17. Filozofie, politologie a ostatní humanitní a společenskovední obory*

Komparace krachu režimu a tranzice v ČSSR a PLR v 80. letech 20. století

Autor: Adam Volt

Škola: *Gymnázium J. K. Tyla Hradec Králové,
Tylovo nábřeží 682,
500 02 Hradec Králové*

Kraj: *Královéhradecký*

Konzultant: **PhDr. Jan Květina**

Hradec Králové 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci SOČ vypracoval samostatně a použil jsem pouze podklady (literaturu, projekty, SW atd.) uvedené v seznamu vloženém v práci SOČ.

Prohlašuji, že tištěná verze a elektronická verze soutěžní práce SOČ jsou shodné.

Nemám závažný důvod proti zpřístupňování této práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

V ..... dne .....

podpis: .....

Poděkování

Chtěl bych tímto poděkovat PhDr. Janu Květinovi za množství času, který věnoval mé práci jako její konzultant, za velké množství velmi cenných podnětů, které jsem od něj získal, a v neposlední řadě za trpělivost, se kterou ke mně vždy přistupoval.

Anotace:

VOLT, Adam: Komparace krachu režimu a tranzice v ČSSR a PLR v 80. letech 20. století. Hradec Králové. Gymnázium J. K. Tyla. 2016. 61 stran

Tato soutěžní práce se zabývá komparací procesů krachu režimu v Československu a Polsku v roce 1989 (resp. v 80. letech), jakož i následnou problematikou tranzice. Cílem této práce je srovnání kontextů obou sledovaných zemí v souvislosti s hlavními aktéry, politickou a ekonomickou situací a v neposlední řadě také analýza změn obou režimů a jejich identifikace v rámci jednotlivých teorií přechodu k demokracii.

Klíčová slova: Revoluce, Sametová revoluce, Solidarita, Občanské fórum, 1989, Havel, Wałęsa, Husák, Jaruzelski

Obsah

Úvod.....	7
1 Definice pojmů	10
1.1 Demokracie	10
1.2 Komunismus	11
1.3 Revoluce.....	11
2 Teorie přechodů k demokracii	12
2.1 Typologie dle Alfreda Stepana.....	12
2.1.1 Zvnitřku	12
2.2 Typologie dle Samuela Huntingtona.....	15
2.2.1 Transformace	15
2.2.2 Nahrazení	16
2.2.3 Sjednaný přechod.....	16
2.3 Komparace Stepanovy a Huntingtonovy typologie	17
3 Historický kontext.....	18
3.1 Polská lidová republika	18
3.2 Československá socialistická republika	25
4 Role klíčových aktérů v přechodu k demokracii	31
4.1 Polská lidová republika	31
4.1.1 Władysław Gomułka a Edward Gierek	31
4.1.2 Wojciech Jaruzelski	32
4.1.3 Lech Wałęsa.....	33
4.1.4 Jan Pavel II.....	34
4.2 Československá socialistická republika	37
4.2.1 Gustáv Husák.....	37
4.2.2 Ladislav Adamec a Marián Čalfa	38
4.2.3 Václav Havel.....	38

4.3	Michail Sergejevič Gorbačov.....	41
5	Role hnutí.....	43
5.1	Solidarita	43
5.2	Občanské fórum	44
5.3	Komparace hnutí	45
6	Chyby vládnoucích stran	46
6.1	Polská lidová republika.....	47
6.2	Československá socialistická republika	48
	Závěr: komparace přechodů k demokracii.....	50
	Závěr: verifikace hypotéz	53
	Seznam použité literatury	56
	Knižní zdroje.....	56
	Internetové zdroje	58

Úvod

Cílem této odborné práce je komparace přechodu k demokracii v Československu a Polsku v 80. letech 20. století. Nejdůležitější pro dané srovnání bude analýza dobových faktorů politických a ekonomických, nicméně pokusím se ve své práci obsáhnout i celospolečenské problémy té doby, které lze považovat za rozhodující podněty vedoucí k vypuknutí a následnému úspěchu revolucí.

Volba tohoto tématu souvisí výrazně se skutečností, že se v současné době objevuje mnoho různých interpretací¹ událostí z 80. a 90. let minulého století, které se snaží reinterpretovat většinově akceptované vnímání sametové revoluce². Tyto reinterpretace mohou v konci vést i k velmi radikálním prohlášením na adresu polistopadového vývoje české společnosti, jako například k těm ze strany mnohých levicových intelektuálů, hlásajících, že ve výsledku je režim, ve kterém dnes žijeme, zločinnější než ten předchozí.³

Tématem se chci zabývat i kvůli tomu, že jsem se vždy podívoval nad rychlostí listopadových událostí v ČSSR v kontextu relativně postupného rozpadu celého tzv. východního bloku, přičemž srovnání s revolucí v Polsku mi přijde více než příhodné. Oba státy vykazují totiž velmi obdobné historické dědictví, které je určitým způsobem odlišovalo od ostatních zemí sovětského bloku, avšak průběh revolucí proti komunistickému režimu a nadvládě Moskvy v obou republikách probíhal zcela jinak. I to je jeden z důvodů, proč jsem se rozhodl porovnat právě tyto dvě země a jejich revoluce.

Toto téma bylo ve větší či menší míře zpracováno na obou stranách (v Polsku i v Československu, resp. České republice⁴), ale doufám, že se mi podaří najít nový

---

¹ KURFIŘTOVÁ, Tereza. Sametová revoluce nám dle některých přinesla jen zlo. Komu demokracie nevoni? *Eurozpravy.cz* [online]. Praha, 2013 [cit. 2016-02-23]. Dostupné z: <http://domaci.eurozpravy.cz/politika/81248-sametova-revoluce-nam-dle-nekterych-prinesla-jen-zlo-komu-demokracie-nevoni/>

² Myšleno vnímání událostí roku 1989 jako zbavení se nedemokratického režimu a nástupu liberální demokracie.

³ Ideály listopadu 1989 po 23 letech. POŘÍZEK, Miroslav. HALÓ noviny [online]. 2013 [cit. 2015-04-21]. Dostupné z: <http://www.halonoviny.cz/articles/view/1983384>.

⁴ PECH, Michal. *Komparace přechodu k demokracii v Polsku a v Československu* [online]. Plzeň, 2013 [cit. 2015-04-18]. Dostupné z: <https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/handle/11025/7926/Michal%20Pech%20BP%20Komparace.pdf?sequence=1>.

pohled a nová hlediska, podle kterých lze srovnat nejen průběh revolucí, ale především otázky související s následnou demokratizací obou zemí.

Na samém počátku své práce se pokusím definovat pojmy, se kterými budu v průběhu dalších stran operovat, a jejichž pochopení bude pro práci klíčové.

Hned v druhé kapitole představím dvě typologie přechodů k demokracii (dle Alfreda Stepana a Samuela Huntingtona), které jsem si pro svou práci vybral. V závěrečné komparaci se pokusím najít paralely mezi teoretickým a praktickým přechodem s využitím právě Huntingtonovy a Stepanovy kategorizace a také odpověď na otázku, zda je možné provést jednoznačnou klasifikaci.

Další kapitoly budou věnovány nejprve historickému exkurzu, který seznámí čtenáře s logikou těch událostí v 80. letech 20. století, které jsou pro naplnění cílů této práce klíčové. Tato kapitola by měla zároveň sloužit jako náhled do tehdejší politické a mocenské situace v jednotlivých zemích.

Krátká kapitola bude také věnována nejvýznamnějším aktérům přechodných období v obou zemích, a to jak z řad opozice (Wałęsa, Havel), tak někdejších vlád (Jaruzelski, Adamec). Ústřední smysl této části bude spočívat především v porovnání sociálních kontextů všech analyzovaných aktérů, což v konci pomůže objasnit, do jaké míry toto prostředí mohlo ovlivnit jejich tehdejší roli.

V návaznosti na charakteristiku ústředních postav obou režimů je rovněž žádoucí věnovat pozornost i rozboru tzv. revolučních ideálů, za které nositelé změn v obou zemích bojovali, jejichž původní zaměření je třeba porovnat s výsledky transformace v 90. letech a s dopady do dneška.

Výstupem mé práce by měla být v první řadě samotná komparace režimů, úspěšnost provedení revolucí, ale i splnění očekávání tehdejších „revolučních elit“ i obyčejných demonstrantů, kteří revoluci podporovali.

Za základní výzkumné otázky této práce je třeba považovat:

1. Jak se lišilo zázemí tehdejších vlád a o co se opírala politická reprezentace?
2. Proč v Polsku vzniklo hnutí Solidarita bojující za větší svobodu již na začátku 80. let a v Československu až na konci roku 1989?

3. Lze průběh tranzicí v obou zemích jednoznačně klasifikovat⁵ na základě zavedených typologií Huntingtona a Stepana?

Jako hlavní výzkumný cíl si stanovuji ověření svého předpokladu, že v samotném závěru roku 1989 byly revoluce silně provázané. Čechoslováci se do značné míry inspirovali u svých severních sousedů, kterým se postupnou evolucí dařilo měnit vedení země pod palcem komunistické strany na formu pluralitní demokracie. Oběma revolucím do značné míry napomohl vývoj v Sovětském svazu, který byl oslaben Gorbačovými reformami.

---

⁵ Např. ŽENÍŠEK, Marek. *Přechody k demokracii v teorii a praxi*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, 222 s. ISBN 80-7380-008-x.

1 Definice pojmů

1.1 Demokracie

Je třeba nějaká úvodní věta ve stylu „používání pojmu demokracie ve veřejném prostoru je problematické, neboť existuje široká škála jejich navzájem se vylučujících významů, což dokládá například Bernard Crick, který tvrdí, že „*demokracie je slovo, které má ve světě veřejných věcí zřejmě nejmlhavější význam.*“⁶ Z toho důvodu je třeba věnovat náležitou pozornost precizaci tohoto termínu ta, jak bude užíván v této práci. Na úvod několik nejznámějších komentářů na adresu demokracie:

Demokracii definoval Winston Churchill ve svém projevu v Dolní sněmovně v roce 1947 takto:

*Demokracie je tou nejhorší formou vládnutí, nepočítáme-li všechny ostatní, které se čas od času zkoušely.*⁷

Britský historik Norman Davies připomíná, že pro demokracii je typické, že jí nesvědčí dlouhá paměť.⁸

Klasikové teorie demokracie rovněž obvykle tvrdí, že pro udržení demokracie je nezbytné fungování institucí, smluv a ústavy či zákonů, které umožňují společenskou participaci a demokratického fungování státu. Demokracie se musí opírat o společenskou a politickou rovnost, kterou však pravicoví myslitelé chápou jako rovnost příležitostí před zákony země a naproti tomu levicoví intelektuálové jako nutnost udržovat veřejné statky a společenské vlastnictví.⁹

V dnešní společnosti dominuje pojetí demokracie jako systému volební demokracie postavené na liberalistickém pojetí.¹⁰

---

⁶ HEYWOOD, Andrew. Politologie. 3. vyd. Překlad Zdeněk Masopust. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 537 s. ISBN 9788073801151.

⁷ ibid.

⁸ DAVIES, Norman. *Polsko: Dějiny národa ve střední Evropě*. Praha: Prostor, 2003. ISBN 80-726-0083-4. s. 405

⁹ CONNOLLY, William E, David MILLER, Alan RYAN a Janet COLEMAN (eds.). *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Vyd. 2. Brno: Barrister, 2000. Studium (Barrister. ISBN 80-859-4756-0. s. 81-82

¹⁰ HEYWOOD, Andrew. *Politická teorie*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. Politologie (Eurolex Bohemia). ISBN 80-868-6141-4. s. 191

Pro potřeby této práce však bude stačit, když budeme demokracii chápat jako systém, kde se lidé (občané) podílejí na moci v pluralitní struktuře hodnot a politických aktérů (ať již jde o svobodné volení svých zástupců nebo rozhodováním v referendu) a je dbáno na dodržování lidských práv (za základní lidská práva můžeme považovat ta, která jsou zmíněna ve Všeobecné deklaraci lidských práv¹¹ vydaných OSN).

1.2 Komunismus

Komunismus je jakýsi teoretický ideál beztrždní společnosti, založený na kolektivizaci, centrálním plánování a společném vlastnictví.¹²

V rámci své práce budu užívat slova komunismus jako označení pro režimy ve východním bloku před rokem 1989. Definici komunismu jako utopistické ideologie definované Karlem Marxem tedy upozadíme stejně tak, jak to bylo fakticky učiněno ve východní Evropě po vzoru SSSR.

1.3 Revoluce

Význam slova revoluce, jak ho obvykle užíváme dnes, tedy jako proces zásadních a dalekosáhlých změn, kdy se starý řád zcela zhroutl, aby mohl být nastolen nový, v očích revolucionářů, lepší, se datuje od Velké francouzské revoluce.¹³

Existují tři aspekty revoluce, mezi které patří kolaps státu, soupeření těch, kteří chtějí získat moc a následně stavba nových institucí.¹⁴

Ve své práci se této definice, dané nám politickými a společenskými změnami ve Francii v 18. století, přidržím.

---

¹¹ Dostupné ze stránek OSN: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>

¹² Heywood 2008: s. 57

¹³ ibid. s. 263

¹⁴ Connolly 2000: s. 406

2 Teorie přechodů k demokracii

V této kapitole bude mým hlavním úkolem představit typy přechodů k demokracii, které budou klíčové pro závěrečnou fázi komparace režimů v této studii. Pro potřeby mé práce jsem se rozhodl využít převážně dvě typologie, odbornou veřejností vnímané jako mainstreamové, které jsem navíc zhodnotil jako nejvhodnější pro daný kontext obou přechodů. Jde o typologii, kterou zformuloval Alfred Stepan, a která byla v našem prostředí rozpracována Vladimírou Dvořákovou a Jiřím Kuncem v publikaci *O přechodech k demokracii*¹⁵ a typologii Samuela Huntingtona důkladně rozebranou v monografii Marka Ženíška¹⁶.

2.1 Typologie dle Alfreda Stepana

Dle Alfreda Stepana lze vytvořit základní typologii přechodů k demokracii rozdělenou do dvou kategorií (zvnitřku a zvenjšku). Pro potřeby mé práce bude důležitá první kategorie, tedy přechod řízený zvnitřku.

2.1.1 Zvnitřku

Pro tyto typy je zásadní vnitřní řízení samotného přechodu. Může jít o řízený přechod vládou, armádou nebo skupinou lidí, přičemž tyto samotné přechody nemusí mít vždy většinovou podporu společnosti (může se tedy jednat o změnu režimu i z podnětu minority). Stepan tuto skupinu dále člení, aby odlišil, kdo je oním iniciátorem procesu a kdo jej fakticky vede.

2.1.1.1 Redemokratizace

Následujících několik kategorií rozděluje redemokratizaci podle toho, kdo je jejím hlavním aktérem a iniciátorem a také reflektuje to, jakou oblibu má v té které zemi armáda.

2.1.1.1.1 Civilisté nebo civilní politické vedení

V zemi, kde k takovéto demokratizaci dochází, lze jednoznačně říci, že civilní vedení dominuje nad armádou, která by jinak mohla procesu zabránit. Úspěch takového snažení však podle Dvořákové závisí hlavně na síle požadavků, které plynou ze společnosti, ale také na míře zpochybnění legitimacy vlády či na reálných vyhlídkách

---

¹⁵ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra a Jiří KUNC. *O přechodech k demokracii*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994, 156 s. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-8-6.

¹⁶ ŽENÍŠEK, Marek. *Přechody k demokracii v teorii a praxi*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, 222 s. ISBN 80-7380-008-x. s. 64

udržení si vlivu pro vládnoucí vrstvu.¹⁷ Existuje velká pravděpodobnost, že pokud by tento proces znamenal pro vládnoucí elitu faktickou absolutní ztrátu vlivu, bude se mu tato elita bránit či se jej bude snažit ne zcela dokončit, aby si tak mohla zachovat alespoň část vlivu.

Kromě iniciativy vlády je nutné, aby zde existovala opozice, která by na tomto procesu s vládou „tíše“ spolupracovala, a připravovala se na přechod. V této souvislosti nelze opomenout ani armádu, která je sice v režimech s tímto možným scénářem přechodu slabší než vláda, ale svůj vliv stále má, a která by se v průběhu připravování přechodu k demokracii neměla bát o svá místa, což by mohlo celý proces zpomalit, ne-li zastavit.¹⁸

2.1.1.1.2 Armáda-vláda

Tato Stepanova kategorie předpokládá, že armáda se sama rozhodne předat moc právě kvůli tomu, aby ochránila své dlouhodobé zájmy.¹⁹

Předpokladem armády je, že pokud pomůže tlaku, který přichází zevnitř společnosti, tak bude vnímána jako element starých časů, který však není třeba zcela odstranit, neboť se včas přidal na „správnou stranu“.

2.1.1.1.3 Armáda-instituce

Vojáci se v tomto typu přechodu snaží o svržení civilního vedení nebo o tzv. armádu-vládu, což může být překvapivé, uvážíme-li, že armáda vždy tvoří nedílnou součást autoritářského režimu, aby ochránila své základní zájmy, když se současný režim začne vymykat kontrole. Pokud však proces není spojen s neutichajícím tlakem společnosti, je zde také velká pravděpodobnost, že vojáci si uchovají značný vliv i po deklarovaném konci přechodu.²⁰

Do této kategorie by se dal zařadit armádní převrat v Egyptě v roce 2013, kdy tamní armáda odstranila řádně zvoleného prezidenta Mursího²¹, aby chránila své zájmy, avšak v tomto případě nedošlo k žádnému předání moci ani demokratizaci země (naopak moci se plně chopila armáda a její nejvyšší představitelé).

---

¹⁷ Dvořáková, Kunc 1994: s. 56

¹⁸ Dvořáková, Kunc 1994: s. 56

¹⁹ ibid. s. 57

²⁰ ibid.

²¹ Převrat v Egyptě: armáda sesadila Mursího, prozatímní prezident složil přísahu. *E15* [online]. Praha: ČTK, 2013 [cit. 2016-01-17]. Dostupné z: <http://zpravy.e15.cz/zahranicni/udalosti/prevrat-v-egypte-armada-sesadila-mursiho-prozatimni-prezident-slozil-prisahu-1003691>

Základním předpokladem pro uskutečnění tohoto přechodu je společenské postavení armády. V Evropě se nikdy armáda netěšila takové popularitě jako třeba v Latinské Americe, a proto se také čistě armádních převratů v Evropě uskutečnilo jen velmi málo (nejznámějším výjimkou, která však potvrzuje pravidlo, může být převrat Józefa Piłsudského v Polsku²² nebo převrat generála Franca ve Španělsku²³).

2.1.1.2 Ukončení režimu tlakem společnosti

Tento typ přechodu nastává ve chvíli, kdy se v zemi probudí celospolečenská poptávka po změně a začne se např. v nezanedbatelném měřítku demonstrovat. Protesty mohou být organizovány různými organizacemi, které mohou mít velice rozdílné zájmy, což zapříčiňuje malou koordinaci opozičních sil a její faktickou roztržštěnost.²⁴

V historii můžeme najít mnoho paralel, které dokládají, že je nezbytné, aby vzniklo či se výrazněji angažovalo jedno hnutí (nebo politický subjekt), které by konsolidovalo síly.

Výsledkem se často stává změna vlády či viditelných elit než přímo samotná plná demokratizace. Důsledkem může být vznik přechodné vlády nebo vojenské junty, která pod tlakem společnosti přislíbí budoucí demokratické volby, ale ne vždy tak doopravdy učiní.²⁵

2.1.1.3 Pakt mezi politickými stranami

Jde o spojení většiny opozičních sil, které vyvíjejí soustavný tlak na nedemokratický režim, vedoucí k nastolení demokracie. Do paktu se mohou zapojit i někteří účastníci vládnoucí elity a narušit tak legitimitu současné vlády. Stává se tak většinou tehdy, pokud dojde ke krvavým střetům či je velká pravděpodobnost, že by k nim mohlo dojít, nebo pokud se země ocitne na okraji občanské války.²⁶

---

²² MATÚŠOVÁ, Veronika. Komparace nedemokratických režimů ve střední Evropě mezi světovými válkami. Plzeň, 2011. bakalářská práce (Bc.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta filozofická. Dostupná z: <https://portal.zcu.cz/StagPortletsJSR168/KvalifPraceDownloadServlet?typ=1&adipidno=38922>

²³ SIKORA, Michael. *Salazar a Franco: komparace režimů a jejich vztah* [online]. Brno, 2014 [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/397503/fss_b/BP_Sikora_-_Salazar_a_Franco_-_komparace_rezimu_a_jejich_vztah.pdf. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce PhDr. Vladimír Černý, Ph.D.

²⁴ Dvořáková, Kunc 1994: s. 57

²⁵ ibid.

²⁶ Ženíšek 2006: s. 64

2.1.1.4 Organizovaná násilná revolta koordinovaná reformními stranami

Při násilné revoltě jsou nepostradatelné silné reformistické síly a tlaky přímo v nedemokratickém režimu. Při tomto typu přechodu lze provést výrazné změny ve státním aparátu i ekonomice a zároveň zachovat stranický kurz.²⁷

2.1.1.5 Revoluční válka vedená marxisty

Tento typ přechodu je doprovázen velkými politickými, ekonomickými a sociálními změnami a snaží se odstranit všechny pozůstatky režimu nedemokratického. V této souvislosti se však většina přechodů vedených marxistickými hnutími setkává s problémy a rozpory v pojetí některých demokratických principů, mezi které může patřit právo vyjádřit nesouhlas s takovým vývojem.²⁸

Mnoho příkladů tohoto typu přechodu můžeme najít v Latinské a Střední Americe (Kolumbie, Kuba)²⁹, ale lze sem také zařadit bolševickou revoluci v roce 1917 v tehdejším Rusku.

2.2 Typologie dle Samuela Huntingtona

Pro Huntingtonovu typologii je podstatné pochopení toho, jaké vztahy mezi určujícími silami v zemi vládly před samotným začátkem přechodu (vztahy mezi vládou a opozicí, reformátory a odpůrci režimu, umírněnými a radikálními silami v rámci opozice).

2.2.1 Transformace

U tohoto typu přechodu se předpokládá, že jej zahájí sami elity autoritářského režimu. Důvody k takovému jednání mohou být velmi těžko pochopitelné pro pozorovatele, ale vždy se musí jednat o to, že elity sami usoudí, že z nějakých blíže nespécifikovaných důvodů je jednodušší, aby se země dále ubírala demokratickou cestou. Typický znak pro transformaci je, že se dohodnou vládnoucí elity a celý proces je jimi řízen.³⁰

Velkou výhodou pak může ve výsledku pro elity být schopnost se vyvázat z předchozích zločinů, které třeba režim chápal a poukázat právě na demokratizační proces a ospravedlnit tak společnosti, proč není nutné proti nim zahajovat žádná trestní stíhání.

---

²⁷ Ženíšek 2006: s. 64

²⁸ Ženíšek 2006: s. 65

²⁹ ibid.

³⁰ ibid. s. 69

Velmi specifickým příkladem tohoto přechodu může být situace ve Španělsku v roce 1975, kdy se diktátor Francisco Franco rozhodl předat moc následníkovi španělského trůnu Juanu Carlosovi v domněnání, že země bude nadále pod pevnou rukou nového vládce. Juan Carlos se však rozhodl jinak a tím spustil proces transformace, na který osobně dohlížel.³¹

2.2.2 Nahrazení

Zde tvoří hlavní hnací sílu změn revoluční síly, které se spojí proti vládnoucím elitám. Opozice pak nahradí autoritářský režim u moci, jehož elity pak často končí v exilu, před soudem či v extrémních případech na popravišti. Příčinou nahrazení nedemokratického režimu je většinou jeho kolaps, vojenský neúspěch či některé ekonomické problémy země.³²

Nahrazení autoritářského režimu demokratickým lze uskutečnit velice rychle, pokud dojde k nutné konsolidaci opozičních sil.

Příkladem může být režim na Kubě při nástupu režimu Fidela Castra, kde revoluční opoziční síly nahradili jednu diktaturu diktaturou druhou.³³

2.2.3 Sjednaný přechod

Základním předpokladem pro sjednaný přechod je dle Huntingtona fakt, že ve vztazích, které jsem uvedl na začátku typologie, převládnu uvnitř vládnoucích elit umírnění reformátoři nad tuhým křídlem, neboť samotný přechod není možný, pokud se opozice nedohodne s vládou na podmínkách předání moci. Sjednaný přechod vyžaduje od vládnoucích elit i zástupců opozice velkou dávku trpělivosti a vůle ke kompromisu, a přesně proto může být tento typ přechodu během na dlouhou trať.³⁴

Učebnicovým příkladem, který uvádí Ženíšek, je právě změna režimu v Polsku.³⁵

---

³¹ ODSTRČILOVÁ, Jana. *Politicko - geografický vývoj Španělska* [online]. Brno, 2007 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/80123/pdf_m/Politicko-geograficky_vyvoj_Spanelska.pdf. Diplomová práce. Masarykova Univerzita. Vedoucí práce RNDr. Jozef Mečiar. s. 76

³² Ženíšek 2006: s. 69-70

³³ ibid.

³⁴ ibid.

³⁵ ibid.

2.3 Komparace Stepanovy a Huntingtonovy typologie

Stepanova typologie je velmi přínosná v případech, kdy se v přechodu režimu k demokracii nejvíce angažuje politické vedení, neboť právě tyto možnosti jsou v jeho typologii detailně rozebrány.

Huntington oproti tomu využívá jednoduššího dělení přechodů k demokracii, které však dle mého předpokladu lépe vystihují rozdíly mezi revoluce v Polsku a Československu. Huntington se zaměřuje na jednotlivé možnosti přechodu mnohem širěji, čímž umožňuje mnoho přechodů, které Stepan od sebe striktně oddělil, sloučit do jedné skupiny. Huntington naopak rozlišuje demokratizaci, v rámci které hlavní opoziční síly postupně dojednávají přechod, a situaci, kdy se jeví jako jediná možnost úplné nahrazení režimního establishmentu.

3 Historický kontext

Politická ani společenská situace v roce 1989, kdy se Evropou prohnala vlna revolucí, nebyla v Československu a v Polsku totožná. Polská lidová republika fungovala od začátku 80. let ve zvláštním režimu, kdy se vláda snažila střídavě s opozicí vyjednávat a střídavě ji potlačovala.

3.1 Polská lidová republika

V Polsku vzniká již v srpnu 1980 odborové hnutí Solidarita (v polštině *Solidarność*), které mělo nově hájit práva především dělníků v Gdaňských loděnicích, které byly také jedním z cílů stávek probíhajících proti porušování dělnických práv.

Důvodem vzniku hnutí Solidarita byla hlavně neutěšená ekonomická situace sužující PLR již od 60. let. Mezidobí oddělující vypuknutí těchto ekonomických problémů a zformování odborového hnutí je vyplněno řadou okamžiků, dokládajících prohlubování krize. Mezi nimi můžeme jmenovat mocenský úpadek mnohé dlouho vládnoucí komunistické elity, mezi něž lze například zařadit W. Gomułku, který byl v čele Polské sjednocené dělnické strany³⁶ (PSDS) od roku 1956. K výměně vedení se PSDS v tomto případě rozhoduje kvůli rozhodnutí vlády zvýšit ceny potravin, aby tak snížili životní úroveň obyvatel a tím i požadavky společnosti³⁷.

Polská vláda se na konci srpna roku 1980 po zaměstnanecké blokádě loděnic dohodla se zástupci Solidarity. V dohodě bylo mimo jiné obsaženo propuštění politických vězňů, omezení cenzury, právo na stávku atd. Mnozí Poláci začali vidět v Solidaritě jasnou naději na lepší budoucnost, což by mohlo být vysvětlením, proč původně malá organizace dělníků z Gdaňsku narostla do obrovských rozměrů a po půl roce její existence bylo členy Solidarity až 10 milionů Poláků.³⁸

---

³⁶ Obdoba Komunistické strany Československa

³⁷ Pech 2013: s. 35-36

³⁸ MLEJNEK, Josef. ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ. Solidarita jako sociální a politické hnutí – pokus o kvadraturu kruhu?. 2013, Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/secuiritas-imperii/no20/013-035.pdf>

Polskému režimu nepomohly ani vojenské manévry Varšavské smlouvy, který byly pořádány v listopadu 1980 právě na území Polska, s cílem posílit pozice režimu. Avšak moc Solidarity stoupala a přímo úměrně s tím i obliba vládnoucího režimu.³⁹

Podle Jacquesa Rupnika nelze vidět za pádem komunistického režimu jen konec Berlínské zdi, ale právě 80. léta 20. století v Polsku a hnutí Solidarity.⁴⁰

Přímým důsledkem vzniku, rozšíření a síly hnutí Solidarity bylo vyhlášení výjimečného stavu generálem Wojciechem Jaruzelskim. Všechny dohody tím byly pošlapány a na několik let tak Jaruzelski zastavil protestující dělníky a snažil se směřovat Polsko k „normalizačnímu“ modelu východního bloku. Nutno podotknout, že k vyhlášení výjimečného stavu byl generál Jaruzelski částečně dotlačen, neboť z Moskvy přišel jasný signál, že pokud situaci nezvládne polská vláda, zvládne ji sovětská armáda.⁴¹ Podle J. Rupnika byla hlavní brzdou normalizace československého typu pod vedením Gustáva Husáka hlavně spolupráce s katolickou církví, kterou si snažil Jaruzelski nerozhněvat kvůli obrovskému vlivu, který v Polsku měla⁴² (a stále i má).

To se potvrdilo i tím, že pro mnoho Poláků byl velkou oporou Jan Pavel II., který se stal na sklonku 70. let 20. století hlavou římskokatolické církve a velmi záhy po svém uvedení do úřadu navštívil Polsko. I tato návštěva je mnohdy zmiňována jako impuls k větší angažovanosti obyčejných Poláků.

Jak se zmiňuje Adam Michnik ve své eseji nazvané Hledání ztraceného smyslu, šlo o dobu tří zázraků.

Volby Jana Pavla II. a jeho návštěvy v Polsku v červnu 1979; srpnové stávký, Lecha Wałęsy a Solidarity; a konečně Nobelovy ceny pro Czesława Miłosze⁴³. Roky jsme si opakovali, že nestačí čekat na zázrak, pro zázrak je třeba pracovat. V roce 1980 Poláci spatřili výsledky své práce.⁴⁴

---

³⁹ ŽENÍŠEK, Marek. *Přechody k demokracii v teorii a praxi*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, 222 s. ISBN 80-7380-008-x. s. 129

⁴⁰ RUPNIK, Jacques. *Jiná Evropa*. 1. vyd. Překlad Adriena Borovičková. Praha: Prostor, c1992, 341 s. ISBN 8085190176. s. 271

⁴¹ Rupnik 1992: s. 274

⁴² ibid.

⁴³ Polský básník, esejista a překladatel.

⁴⁴ MICHNIK, Adam. Hledání ztraceného smyslu. *Listy.cz* [online]. Gazeta Wyborcza, 2005 [cit. 2016-02-27]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=055&clanek=050508>

Dále také vysvětluje, proč právě tyto tři události tak ovlivnily myšlení mnoha lidí a byly dalším krokem k revoluci. Jan Pavel II. byl podle Michnika symbolem té nejlepší tváře celé katolické církve, Lech Wałęsa a stávky v gdaňských loděnicích důkazem nespokojenosti dělníků a Miłosz jednoznačný důkaz „nepokorné inteligence“, která i nadále v PLR existovala.⁴⁵

Intelektuálové se v nemalé míře dokázali spojit a vybrat peníze na pomoc vyhozeným dělníkům, což dokazovalo obrovskou solidaritu napříč vrstvami společnosti. Ti jim to při dalším vývoji událostí nezapomněli a respektovali jejich autoritu.⁴⁶

Michnik také připomíná slova tehdejšího papeže Jana Pavla II., který Polákům řekl: „Nebojte se!“ a oni se nebáli.⁴⁷ Jednoduchá věta, která mnoho Poláků utvrdila v tom, že je potřeba změnit dosavadní systém.

Polská vláda sice měla páky, jak zatlačit na vlivné členy katolické církve a to hlavně díky článku ústavy, který jim dovoľoval obžalovat každého, kdo nadužíval svobody svědomí a vyznání proti zájmům PLR. I když se státní moc mnohokrát snažila nasadit do církevních struktur trojské koně, pokusy nikdy nebyly úspěšné a polské komunistické vedení se muselo smířit s akceptováním církve jako velmi silné hráče.⁴⁸

Režim nakonec ustoupil velmi silné a vlivné katolické církvi v zemi. Poprvé se tak projevilo, že stát a polské vedení netrvají na ideologii prostoupené všemi odvětvími.⁴⁹

Po ukončení výjimečného stavu v polovině roku 1983 se částečně i mění polský politický a byrokratický systém. Nastala velmi hluboká stranická a ekonomická krize, která byla do jisté míry zapříčiněna ztrátou zbytků legitimacy PSDS. Společnost byla k systému buď apatická, nebo ho zcela odmítala.⁵⁰

Pro Jaruzelského byl výjimečný stav triumfem, s jehož pomocí si upevnil svou pozici a zároveň armáda získala vliv na úkor strany. Avšak jak zmiňuje historik Davies, Jaruzelského čekalo brzké vystřízlivění, neboť armádu nebylo možné používat jako stálou náhradu vlády, protože by to mohlo ohrozit vojenskou připravenost země.

---

⁴⁵ Michnik 2005

⁴⁶ Mlejnek 2013: s. 15

⁴⁷ Michnik 2005

⁴⁸ KUBÁT, Michal. *Vývoj a proměny státního zřízení Polska ve 20. století: institucionálně politická studie*. Praha: Dokořán, 2006. Bod (Dokořán). ISBN 80-736-3079-6. s. 128

⁴⁹ Pech 2013: s. 35-36

⁵⁰ KUBÁT, Michal. *Demokracie v Polsku: politický systém Polské republiky (1989-2005)*. Vyd. 1. Praha: Slon, 2005. Politické systémy. ISBN 80-864-2946-6. s. 18-19

Jaruzelski v čele Polska také neřešil neustále se prohlubující problémy ekonomického a sociálního charakteru. Snahy zavést prvky tržní ekonomiky selhávaly na samé podstatě centrálního plánování, avšak to, co Jaruzelského znervózňovalo nejvíce, byla silná a svébytná ilegální opozice, která byla zcela nezávislá na politické situaci v zemi⁵¹. Jak dále píše Davies, vláda měla možnosti, jak opozici potlačit:

*Mohl (myšleno Jaruzelski) uzavřít tajné tiskárny, pozatýkat aktivisty a vynést exemplárních rozsudků smrti. Ale podobně jako Gorbačov o něco později dospěl i on k přesvědčení, že staré komunistické metody zbankrotovaly a že systém lze oživit toliko na základě spolupráce s veřejností. Proto se vyvaroval krajních represivních opatření a místo toho pozval polského papeže v červnu 1983 k druhé návštěvě Polska, aby se na chvíli ohřál v paprscích slávy.*⁵²

Z citace je patrné, že Jaruzelski již musel velmi vážně přemýšlet nad každým dalším krokem a snažil se budovat si lepší obraz před společností. Nutno však podotknout, že velkou ránu v jeho snaze mu zasadil o rok později Nobelův výbor, který udělil prestižní cenu za mír Lechu Wałęsowi, hlavnímu politickému vězni.⁵³

S nazíráním na samotný politický systém v Polské lidové republice je to velmi problematické. Proč nelze režim v PLR nazývat totalitním odpovídá v práci nazvané Komparace přechodu k demokracii v Polsku a Československu její autor Michal Pech, který se zmiňuje o důležitosti působení katolického poslaneckého klubu Znak v rámci polského Sejmu. V roce 1957 se již tedy se vznikem tohoto klubu objevil částečný pluralismus, který byl pro jiné komunistické režimy v Evropě nepředstavitelný. Pech se tedy domnívá, že v této souvislosti nelze polský politický systém nazývat totalitním, neboť většina znaků totalitarismu⁵⁴ byla velmi silně oslabena.⁵⁵ V tom se s ním shoduje i politolog Michal Kubát, který také tvrdí, že kromě období od konce druhé světové války do 1956 nelze nazývat polský systém totalitním.⁵⁶

Polský vůdce generál Jaruzelski se v roce 1987 dočkal a mohl konečně spolupracovat se stejně smýšlejícím politickým vůdcem Sovětského svazu. Jaruzelski však v té samé

---

⁵¹ Davies 2003: s. 407

⁵² ibid.

⁵³ Davies 2003: s. 407

⁵⁴ Nesplněné znaky totalitarismu: nedokončená kolektivizace zemědělství, vlivná katolická církev a nemožnost její vliv omezit i přítomnost dalších politických subjektů (Sjednocená lidová strana, Demokratická strana).

⁵⁵ Pech 2013: s. 35-36

⁵⁶ Kubát 2005: s. 18

době došel do slepé uličky a Gorbačovovi ve stejnou dobu začalo docházet, že satelity sovětské moci na východ od berlínské zdi již ztratily svou užitečnost.⁵⁷

Vládnoucí strana byla donucena na sklonku roku 1987 vyhlásit referendum, kde se svých občanů dotázala na to, zda chtějí prohloubit ekonomické reformy (a s tím spojenou demokratizaci systému) či nikoliv. Kladně odpovědělo na obě položené otázky bezmála 70 % hlasujících. Pro vládnoucí stranu šlo o porážku, i když ji mohla očekávat, neboť dlouhodobé průzkumy veřejného mínění vyjadřovaly znepokojení obyvatel na špatnou ekonomickou situaci.⁵⁸

Velká nespokojenost s ekonomickými podmínkami také napomohla tomu, aby se i přes výjimečný stav udržela a nezanikla Solidarita, které bylo pro další vývoj klíčovým hráčem.

Polské komunistické straně se začal hroutit svět pod rukama. Vždyť také v Polsku, stejně jako ve většině zemí tehdejšího východního bloku, se ideologie komunismu vystavěla na upřednostňování dělnické třídy na úkor středních a vyšších vrstev společnosti. Komunisté tak začali ztrácet svou hlavní oporu, jejichž zájmy se od počátku zaštiťovali.

Pro režim bylo obtížné potlačit hnutí Solidarita, které vzešlo z dělnictva. Vrstvy, o kterou se opíraly (nebo to o sobě alespoň tvrdily) všechny komunistické režimy ve východním bloku.

Solidarita se mnohokrát pokoušela dosáhnout dohody s vládnoucí komunistickou stranou, jenže autoritativní režim se nikdy nechce o moc s nikým dělit, protože by tím přišla o monopol.⁵⁹

Poláci se tedy pokoušeli vytvořit jakýsi hybridní styl vlády tak, aby byla zajištěna kontinuita moci a zároveň se prosadily některé demokratické prvky, a aby se předešlo silnému odporu vládnoucí strany. Adam Michnik to ve svém díle Sokratov tieň popisuje takto:

Zůstává však otázkou, zda je takový systém vůbec možný, zda jednoduše nejde o etapu demontáže komunistického systému a jeho evoluci směrem k systému více stran. Na to

---

⁵⁷ Davies 2003: s. 407

⁵⁸ Kubát 2005: s. 18

⁵⁹ Mlejnek 2013: s. 23

*se sluší odpovědět, že se komunistická moc v Polsku už naučila soužití s cizími tělesy – třeba s mocnou katolickou církví. Ba co víc – naučila se, že toto spolužití jí může přinést pozitivní výsledky. Zdá se, že v dějinách těžce zkoušených společností reálná řešení diktuje jiná logika než logika sociologie politických vztahů. V srpnu 1980 Poláci všem dokázali, že chápou svoji sílu, ale také její omezení.*⁶⁰

Jak také uvádí Josef Mlejnek s odkazem na knihu T. Gartona Ashe *Polska rewolucja* byla třetina členů komunistické strany v letech 1980-1981 zároveň členy Solidarity, v důsledku čehož se PSDS nacházela v rozkladu. Dodává také, že málokomu šlo v té době o ideje.⁶¹

K tzv. kulatému stolu se zástupci Solidarity a vlády sešli v roce 1986, tedy o tři roky dříve než se vůbec daly věci v Československu do pohybu. Tomuto posunu a viditelnému naslouchání ze strany polské vlády PSDS došlo i díky tomu, že v SSSR byla zrušena tzv. Brežněvova doktrína, která mohla ospravedlnit potlačení Solidarity vojsky Varšavské smlouvy.⁶² První volby v roce 1989, na kterých se zástupci obou stran dohodli, byly polosvobodné. V praxi to znamenalo, že ve volbách se volně soutěžilo pouze o 35 % křesel Sejmu⁶³, ve zbytku volebních obvodů mohli kandidovat jen kandidáti vybraní PSDS. Solidarita získala 252 z 261 volebních okrsků, což byla drtivá porážka vládní strany. Je zajímavostí, že ve zbytku okrsků, kde Solidarita kandidovat nesměla, byli zvoleni jen dva z komunistických kandidátů. Důvod byl prostý. Existovalo zde pravidlo, že pro zvolení kandidáta je nutnost získat minimálně 50 % hlasů. Díky tomuto pravidlu, které vytvořili sami komunisté, nyní Solidarita zvládla paralyzovat PSDS, která tak získala pouhé dva členy Sejmu.⁶⁴

Tento fakt ukazuje velký vliv Solidarity, která dokázala přesvědčit velké množství lidí, aby do urny vložili prázdný hlasovací lístek a tím pomohli vyřadit kandidáty PSDS.

Následně také vznikl Senát, do kterého se volilo již zcela svobodně, a kde triumfovala taktéž Solidarita. Senát také získal důležité právo veta.⁶⁵ Výsledkem voleb byla připravena půda pro příchod prvního nekomunistického prezidenta po 40. letech J.

---

⁶⁰ MICHNIK, Adam. *Sokratov tieň: eseje a štúdie*. 1. vyd. Překlad Jozef Marušiak, Rudolf Turňa. Bratislava: Kalligram, 1997, 397 s. Višegrád. ISBN 80-7149-171-3. s. 68

⁶¹ Michnik 1997: s. 24

⁶² Ženišek 2006: s. 132

⁶³ Dolní komora polského Národního shromáždění.

⁶⁴ Davies 2003: s. 415

⁶⁵ *ibid.* s. 414

Mazowieckého.⁶⁶ Solidarita musela akceptovat silnou roli nově vzniklého prezidentského úřadu, v jehož čele stanul W. Jaruzelski.

Historik Norman Davies k tomu ve své knize Polsko: Dějiny národa ve středu Evropy dodává toto:

*Polský národ – raněný, ale nezlomený – rozbil okovy a snažil se vychutnat si zaslíbenou zemi svobody a nezávislosti.*⁶⁷

Po zcela demokratických volbách v následujícím roce se prezidentem stal Lech Wałęsa, čímž byl demokratizační proces dokonán.

---

⁶⁶ Pech 2013

⁶⁷ Davies 2003: s. 406

3.2 Československá socialistická republika

Počátek revoluce v tehdejší Československu měl do jisté míry mnohem větší spád. Do roku 1989 se v ČSSR v otázkách politických či sociálních posunů nedělo prakticky nic, co by určitým způsobem nasvědčovalo oslabení vládnoucího režimu a vedoucí úlohy Komunistické strany Československa (KSČ). Čechoslováci dostali v roce 1968 jasný signál z Moskvy, že se mají držet zpátky a jít stejným směrem jako tehdejší sovětské vedení.⁶⁸ Socialismus s lidskou tváří, což byl jeden z názvů nového směru reformního křídla KSČ v 60. letech, byl ve velké míře utlumen. Nastalo období tzv. normalizace, kdy se KSČ snažila opět „obnovit staré pořádky“ se silnou podporou sovětské armády na našem území. Život v Československu plynul dále, disent byl potlačen⁶⁹, reformní komunisté odsunuti na vedlejší kolej.

V roce 1977 vydala skupina umělců dokument, který byl nazván Charta 77, jejíž iniciátoři požadovali po československé vládě dodržování lidských práv, k němuž se režim zavázal podpisem tzv. Závěrečného aktu Helsinské konference v roce 1975.⁷⁰ Tento dokument se i přes perzekuce signatářů, nebo spíš právě kvůli nim, stal symbolem odporu vnitřně silných Čechoslováků proti vládě, která nerespektovala základní lidská práva. Jedním z mluvčích Charty 77 se stal i pozdější prezident a tehdejší disident Václav Havel. Po veřejném vydání manifestu se stupňoval tlak na kritiky režimu, kteří se nyní začali sjednocovat pod hlavičkou Charty. Většina z nich byla při nejlepším podrobena výslechům, při kterých z nich příslušníci StB chtěli dostat informace či je přemluvit ke spolupráci a infiltrovat se tak do odbojové skupiny.⁷¹ V horších případech pak ve vykonstruovaných procesech byli mnozí z nich odsouzeni za podvracení republiky k trestům několikaletého vězení. Dobře jsou praktiky StB vidět na jednom z mluvčích Charty 77 prof. Janu Patočkovi, který byl po setkání

---

⁶⁸ Tzv. Pražské jaro, kdy nastávaly v Československu jisté demokratizační procesy, bylo ukončeno vpádem a následnou okupací země vojsky Varšavské smlouvy. Sovětští vojáci zde zůstali přítomni až do 90. let.

⁶⁹ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. 1. vyd. Praha: Argo, 2014, 564 s., [48] s. obr. příl. ISBN 9788025712139. s. 187-191

⁷⁰ ŽELEZNÝ, Marek. Závěrečný akt helsinské Konference o spolupráci a bezpečnosti v Evropě. *Svobodneforum.cz* [online]. Praha, 2015 [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <http://svobodneforum.cz/zaverecny-akt-helsinske-konference-o-spolupraci-a-bezpecnosti-v-evrope/>

⁷¹ Žantovský 2014: s. 187-191

s nizozemským ministrem zahraničí a následném výslechu po mozkové mrtvici převezen do nemocnice, kde po několika hodinách zemřel.⁷²

Pro signatáře Charty 77 se nejen případ Jana Patočky stal důvodem, proč v disidentské práci vytrvat a nenechat se zastrašit vládnoucí silou, která se celá 80. léta snažila různě tato hnutí potlačit.

Další vývoj pokračoval podobně. V oficiálních médiích, která měla pod palcem KSČ, se zveřejňovala data o tom, jak se všem daří, produkce roste a Gustáv Husák četl stále stejně vyznívající novoroční televizní projevy.⁷³

Rok 1989 se ve srovnání s předcházejícím vývojem stal rokem neklidným, a to hlavně pro komunistickou stranu. Mezi nezapomenutelné okamžiky se řadí projev generálního tajemníka ÚV KSČ Miloše Jakeše na Červeném Hrádku u Plzně, jehož záznam posléze vynesl štáb přítomné československé televize⁷⁴. Konala se i manifestační akce na pražském Václavském náměstí v den výročí sovětské okupace, kde se shromáždilo několik tisícovek lidí, a o které napsala agentura Reuters v překladu tento titulek: „Zásahové jednotky pražské policie útočí na protestující v den výročí invaze.“⁷⁵ Od té doby začalo být vedení KSČ mírně v pohotovosti a v září, kdy vrcholil exodus východních Němců přechajících přes západoněmeckou ambasádu v Praze, byly k vidění konvoje vojenských aut a obrněných transportérů, které měly symbolizovat sílu vládnoucího režimu.⁷⁶ Michael Žantovský napsal do své vzpomínkové knihy Havel k dané době toto:

Strach byl hmatatelný, ale nebyl už to strach občanů, nýbrž moci.⁷⁷

Valtr Komárek, v té době ředitel Prognostického ústavu, v jednom ze svých rozhovorů pro Mladou frontu Dnes popisuje, že v Moskvě měli již v říjnu jasno, že se musí

---

⁷² Kaciřský filozof Jan Patočka. ČT24 [online]. Praha, 2012 [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1182149-kacirsky-filozof-jan-patocka>

⁷³ *Rudé právo* [online]. Praha, 1988, **68**(1) [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1988/1/3/1.png> s. 1; *Rudé právo* [online]. Praha, 1989, **69**(1) [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1989/1/2/1.png> s. 1

⁷⁴ Žantovský 2014: s. 301-302

⁷⁵ *ibid.*

⁷⁶ *ibid.* s. 302-304

⁷⁷ *ibid.* s. 304

v Československu stát změny, kde byl Komárek ujišťován vedení KSSS, že budou dělat vše proto, aby přerod proběhl poklidně.⁷⁸

Že se „něco chystá“ věděli i sami příslušníci StB, jak v roce 2009 vzpomínal sám Havel:

*Sebrali mě estébáci, tak, jak nám to obvykle o svátcích dělali, abysme 'nezlobili'. Seděl jsem se dvěma z nich v autě. A jeden se mě ptá: 'Tak co, pane Havel. Kdy to praskne?'*⁷⁹

17. listopadu 1989 se v Praze konala manifestace k uctění smrti Jana Opletala a průvod, který ji doprovázel, prošel velkou částí centra hlavního města.

Pokojná demonstrace byla na Národní třídě inzultována pořádkovými silami i přes všeobecné volání „máme holé ruce“⁸⁰ bylo surově zmláceno několik desítek studentů. V průběhu večera se také proslýchalo, že jeden ze studentů byl dokonce zabit. Později se zjistilo, že šlo o účelovou dezinformaci⁸¹ ze strany Státní bezpečnosti.

Již následujícího dne po potlačené studentské demonstraci se schází V. Havel s dalšími opozičními aktivisty přímo v Realistickém divadle a debatují o dalším postupu. Další den studenti vyhlásí stávkou a divadla se k nim přidávají.⁸²

Následující dny a týdny se demonstrace rozšířily po celé republice a vyvrcholily generální stávkou. V té době se již zformovalo hnutí Občanské fórum⁸³ (dále jen OF), které se postavilo do čela protestů a mluvilo za ně.

Václav Havel stanul v jejím čele a v tom okamžiku nastal jeho životní zlom, kdy se z dramatika a disidenta Havla stává Havel politik. V té době už probíhaly masové demonstrace na pražské Letné, kde se celý den střídali různí řečníci (dramatiky a divadelníky počínaje a politiky konče), kteří vyjadřovali podporu Občanskému fóru. Občanské fórum poté společně jednalo s vládou Ladislava Adamce, se kterou se však

---

⁷⁸ ŠÍDLO, Jindřich a Petr ŠIMŮNEK. Komárek: Revoluci jsme nezvládli. *MF Dnes*. Praha, 2004, **XV.**, 1. Dostupné z: http://www.sds.cz/docs/prectete/rozhovor/sid_koma.htm

⁷⁹ WIRNITZER, Jan. Estébáci mě sebrali a ptali se mě, kdy to praskne, vzpomínal Havel. In: *Idnes.cz* [online]. Praha: MAFRA, 2009 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/estebaci-me-sebrali-a-ptali-se-me-kdy-to-praskne-vzpominal-havel-pvl-/domaci.aspx?c=A091015_164833_domaci_jw

⁸⁰ NOVOTNÁ, Eva, Jaroslav CÚHRA a Marie NOVOTNÁ. *Albertov 1989: 20. výročí Sametové revoluce: katalog výstavy 17.11.2009-10.1.2010*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 2009, 62 s. ISBN 978-80-86561-39-4.

⁸¹ Žantovský 2014: s. 309

⁸² ibid. s. 310-311

⁸³ Platforma, která vznikla jako reakce na potlačenou studentskou demonstraci ze 17. listopadu 1989. Později zaštiťovala další manifestaci a navenek zastupovala demonstrující při jednání s vládou.

neshodovalo v několika bodech na vzniku nové vlády (např. na počtu, kterým by bylo zastoupeno OF)⁸⁴. V této době se víc než kdy jindy objevila chameleoní tvář části KSČ, která se začala snažit se s nepřítelem, kterého již nebylo možné zničit, domluvit. Část nejvyšších představitelů KSČ usilovalo o jednání u kulatého stolu s vůdčími osobnostmi OF. Jde o velký paradox tehdejší situace, kdy se část komunistické strany v čele s premiérem Adamcem pokusila zcela odstříhnout od své totalitní minulosti a snažila se tak přispět k budování pluralitního prostředí. Nutno dodat, že tak činila velmi otevřeně a neohrabaně.⁸⁵ Adamec se v této době podle některých částečně zhlédl v Gorbačovovi a jeho reformách SSSR.⁸⁶ Nelze však opomenout tvrdé jádro⁸⁷ komunistické strany, které i v těchto dnech razilo tvrdá opatření proti demonstrantům a všem, kteří by se chtěli vzepřít režimu. Jednota ve vedení KSČ nepanovala ani v předchozích letech.⁸⁸

Demonstrace získávaly pod taktovkou OF svůj řád, ať se již podíváme na skladbu řečníků a jejich projevů, které tzv. krizový štáb OF schvaloval, či přímo na demonstrace samotné, které tradičně začínaly zpěvem první sloky Modlitby od Marty Kubišové, a končily státní hymnou. Manifestace se staly možností, jak projevit svou svobodu a mluvit i o dosud silně tabuizovaných tématech (počínaje sovětskou okupací z roku 1968 a konče špatnou ekonomickou situací v zemi). Mnozí však v té souvislosti začali shromáždění kritizovat. Ozývaly se hlasy, že setkání jsou moc teatrální a jejich aktéři využívají až přemíru laciných gest.⁸⁹ K tomu se na jedné z manifestací vyjádřil Václav Havel takto:

Jako Občanské fórum jsme své poslání splnili. Nyní nastává čas profesionálů. Zdá se, že je téměř vyhráno; v každém případě nesmíme dopadnout jako Solidarita. Ta trvala dlouho a moc se vyprofilovala. My musíme přemostit dobu mezi totalitou a

---

⁸⁴ SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. Vyd. 2. Praha: Prostor, 2009, 507 s., [12] s. obr. příl. Obzor (Prostor). ISBN 978-80-7260-219-3. s. 41

⁸⁵ *ibid.* s. 41

⁸⁶ MACHÁČEK, Jan a Jindřich ŠÍDL. Michael Kocáb: Komunisté se strašně báli kandelábrů. *Hospodářské noviny* [online]. 2005, 1 [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <http://janmachacek.webgarden.cz/rubriky/homepage/hn-rozhovory/michael-kocab-komuniste-se>

⁸⁷ Nejvýraznější osobností byl Miroslav Štěpán, šéf pražské KSČ, lidových milic a současně také člen politbyra ÚV KSČ.

⁸⁸ ŠTEFEK, Martin. *Za fasádou jednoty: KSČ a SED po roce 1985*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. ISBN 978-80-7465-121-2. s. 112-122

⁸⁹ Suk 2009: s. 41

*životaschopnou demokracií. (...) V naší činnosti končí etapa kritiky, přecházíme do fáze programové.*⁹⁰

Z citace je patrné, že Havel vnímá OF jen jako přechodný stav, který je nutný pro přemostění a vyplnění vakua po končící komunistické vládě a zároveň nabádá k tomu, aby společnost pochopila, že nyní jsou nutná politická vyjednávání o předání moci. Z Havlových slov je také jasné, že Solidarita sloužila pro československý disent jako inspirace, i když můžeme říci, že spíš než o inspiraci, šlo o „odstrašující případ“.

Jak tvrdí politolog Jiří Pehe, role disidentů v přechodu byla nezastupitelná. Porovnává ve svém článku také československou situaci na jedné straně a polskou a maďarskou situaci na druhé straně, kde v té československé spatřuje velké zatížení tzv. „normalizačními manýry“, které ovlivnily nejedno budoucí politické rozhodnutí i pozdější řízení státu.⁹¹

Následující vláda Mariána Čalfy však byla již kompromisem, který nasměroval vládu k novým a ryze demokratickým volbám. Ještě před nimi byl Václav Havel zvolen na konci roku 1989 prezidentem Československé socialistické republiky, což dokládá velký paradox a kompromis, na který obě strany přistoupily. Ke zvolení Václava Havla prezidentem přispěl hlavně premiér Marián Čalfa, který donutil komunistické poslance hlasovat pro Havla. Publicista Jiří Černý říká, že byl skvělým technologem moci a věděl, jak přitlačit poslance ke zdi.⁹²

Zpětně nazýváme 17. listopad 1989 revolucí. Bezesporně šlo o radikální změnu systému, změnu hodnot a jasné „ne“ pro vládnoucí stranu, která se po 40 let udržovala u moci prostřednictvím represí a vedla k rezignaci obyvatel na změnu do budoucna. I přesto všechno se Petr Pithart v jednom ze svých článků z roku 1993 slovu revoluce brání. Sám se snaží pojmenovat tehdejší události střízlivě a nechává se slyšet, že bychom se měli smířit s tím, že sami se jako národ do revolucí moc nehrneme, aniž by však chtěl tehdejší události jakkoliv bagatelizovat.⁹³

---

⁹⁰ Suk 2009: s. 47

⁹¹ PEHE, Jiří. Sametová revoluce přinesla. *Hospodářské noviny* [online]. 1999, 1 [cit. 2016-02-23]. Dostupné z: <http://www.pehe.cz/clanky/1999/sametova-revoluce-prinesla-jednotu-na-kratky-cas>

⁹² *Začátek demokracie*. Hyde park [televizní pořad]. Česká televize. Česká republika, 2014. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10252839638-hyde-park-ct24/214411058081128-hyde-park/>

⁹³ Suk 2009: s. 21

Zpětně se také Pithart vrací k tomu, jak Havel a jemu blízcí lidé viděli revoluci. Ve stejném článku uvádí toto:

Věděli (myšleno Havla a jeho druhy, jak je sám Pithart nazývá v tomtéž článku), měli promyšleno či spíše zažito dosti přesné a prakticky: že to, co jednou přijde, neměla by být opět jen další revoluce v řadě, jeden z převratů, jedna debilní zed' extrému proti jiné debilní zdi jiného extrému.⁹⁴

Z tohoto úryvku je patrné, jak moc se Pithart brání tomu, aby bylo v souvislosti s událostmi listopadu 1989 užíváno slova „revoluce“ v nesprávném významu. Objasňuje, jak tehdejší vedení později vzniknuvšího Občanského fóra nahlíželo na možnost, že se události stanou jen další revolucí v řadě, a jak to striktně odmítá. Nabízí tím velmi zajímavý pohled, podle kterého je mnohdy revoluce vnímána jako další etapa, za níž nutně musí následovat další, která denní pořádky opět změní.

Na jednom z transparentů na demonstraci na konci roku 1989 byla uvedena slova Timothyho Gartona Ashe, který prohlásil, že revoluce v Polsku trvala 10 let, v Maďarsku 10 měsíců, v NDR 10 týdnů, v Československu 10 dní.⁹⁵ Jacques Rupnik k tomu dodává:

V Rumunsku deset hodin, mohli bychom dodat k tomuto heslu, které tak dobře vystihuje oba hlavní rysy revoluce v 1989: její rychlost, ohromné zrychlení dějin a vzájemnou závislost jejich osudů, řetězovou reakci, která proběhla zeměmi střední Evropy.⁹⁶

Takto rychlá československá (ne)revoluce zasáhla všechny nepřipravené. Dobře to vystihuje dopis, který o stavu v tehdejší Československu odesílá americké velvyslanectví v Praze 8 dní před 17. listopadem 1989, který získal pro svou knihu o Václavu Havlovi Michael Žantovský. V něm se doslova píše o československé apatii, které zde po roce 1968 nastala a obyvatelstvo dle slov tehdejší velvyslankyně Shirley Temple Blackové má hluboký odpor k riziku, které by s sebou možné změny bezesporu mohly nést.⁹⁷

---

⁹⁴ Suk 2009: s. 21-22

⁹⁵ SMUTNÝ, Martin. *ANNUS MIRABILIS 1989* [online]. Brno, 2013 [cit. 2015-05-30]. Dostupné z: <http://www.law.muni.cz/dokumenty/25883/14>. Masarykova univerzita. s. 11

⁹⁶ Rupnik 1992: s. 283

⁹⁷ Žantovský 2014: s. 299

4 Role klíčových aktérů v přechodu k demokracii

Tuto kapitolu jsem zvolil jako ryze podpůrnou pro svou práci a z Polska i Československa jsem vybral několik osobností, které dle mého soudu hrály klíčovou roli v rámci přechodu zemí k demokracii.

4.1 Polská lidová republika

Z polského politického establishmentu jsem zvolil dva první tajemníky vládní PSDS Władysława Gomułku a Edwarda Gierka, kteří ve své době měli zásadní vliv na dění v Polsku a zároveň jsou o nich zmínky v rámci historického kontextu. Wojciech Jaruzelski je osobností neméně důležitou a velmi klíčovou právě pro období 80. let a s ním spojenými změnami.

O významu Lecha Wałęsy již bylo řečeno v této práci mnoho. Byl bezesporu jednou z rozhodujících person opozičního odborového hnutí Solidarita, a proto jsem ho ani v této kapitole nemohl opomenout a pokusím se přiblížit velmi ve zkratce jeho životní osud a pohnutky, které ho ve zlomových okamžicích polské historie „katapultovaly“ do nejvyššího polského politického úřadu.

Jan Pavel II. jako první polský papež tuto kapitolu uzavírá převážně z důvodů velmi silné orientaci obyčejných Poláků na víru a dokládá také jeho vliv a respekt od obyvatel, ale i od vládnoucích elit.

4.1.1 Władysław Gomułka a Edward Gierek

Oba byli ve své době prvními tajemníky PSDS, tedy ve vrcholných pozicích strany. Oba měli velký podíl na tom, co se v zemi v době jejich vlády dělo a oba také pojmí to, že v závěru 80. let, kdy se vláda za kulatým stolem domlouvala s opozicí o participaci na moci, již ani jeden z nich neměl faktickou moc a z nejvyšších stranických kruhů zmizeli.

Gomułkův otec byl socialista a pracoval na ropných polích. Jeho rodiče pobývali nějaký čas před Gomułkovým narozením v USA a vrátili se rozčarování z tamních poměrů. Sám Gomułka se po základní škole vyučil zámečnickem a aktivně se angažoval v socialistických spolcích mládeže a později i ilegálně v komunistické straně. Byl několikrát zatčen za své revoluční aktivity. Ve 30. letech studoval v Moskvě, po návratu

byl opět zatčen a odseděl si sedm let za revoluční aktivity, kterých se prý dopouštěl ve Slezsku.⁹⁸

Po druhé světové válce se dostal do nejvyššího vedení komunistické strany, ale záhy se znelíbil Stalinovi a na jeho popud byl obviněn u podpory nacionalismu, později byl i vyloučen z nově vzniklé PSDS. V 50. letech byl rehabilitován a i díky tomu, jak moc proti němu Stalin zbrojil, se stal mezi Poláky velmi populárním. Po období vlády Nikity Sergejevič Chruščova se opět dostal do nejužšího vedení strany, kde se nacházel již těsně po druhé světové válce. Gomułka byl velmi vlašný k reformám a většinu jich činil teprve pod tlakem okolností. Rozhodnutí o zvýšení cen v prosinci roku 1970 vedlo k velkým demonstracím v Gdyni a Gdaňsku nebo Štětíně.⁹⁹

Gomułka se z polské politické scény ztratil záhy po demonstracích, které se pokusil silou potlačit. Kvůli silnému politickému tlaku, který na něho byl po potlačení demonstrace vyvíjen, rezignoval na všechny politické funkce. Byl nahrazen Edwardem Gierkem.

Edward Gierek byl původním povoláním horník a přesvědčený komunist. Sám byl v mládí členem francouzské i belgické komunistické strany a po druhé světové válce stoupal v hierarchii té polské.¹⁰⁰

Na konci prosince 1970 se dostal do funkce prvního tajemníka PSDS, ve které vystřídal Władysława Gomułku. Gierek se snažil Polsko částečně reformovat a například přivedl západní zboží do polských obchodů. I přesto se mu nepodařilo zabrzdit nárůst obrovského státního dluhu, který polská vláda měla vůči Západu i narůstající inflaci. Kvůli dalším demonstracím na začátku 80. let byl stejně jako Gomułka vystřídán a o rok později na něj strana ukázala jako na viníka situace a dokonce ho vyloučila.¹⁰¹

4.1.2 Wojciech Jaruzelski

Ve své práci mnohokrát užívám sousloví „generál Jaruzelski“, z čehož jasně vyplývá, že Wojciech Jaruzelski spojil většinu svého života s prací v armádě a později i v PSDS. I když pocházel ze šlechtické rodiny, byl od 60. let poslancem Sejmu za PSDS. Je

---

⁹⁸ Władysław Gomułka. In: *Encyklopedia Britannica* [online]. Londýn: Britannica [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/biography/Wladyslaw-Gomulka>

⁹⁹ ibid.

¹⁰⁰ Edward Gierek. In: *Encyklopedia Britannica* [online]. Londýn: Britannica [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/biography/Edward-Gierek>

¹⁰¹ ibid.

spojován hlavně s vyhlášením výjimečného stavu v 80. letech, kterým chtěl zamezit invazi vojsk Varšavské smlouvy. Od listopadu 1985 byl také předsedou Státní rady (nejvyšší pozice v zemi). Z této pozice také vyjednával za kulatým stolem se zástupci Solidarity a přistoupil na princip Solidarity „náš premiér, váš prezident“ a stal se prezidentem Polské lidové republiky (úřad byl znovuzřízen). Jeho setrvání v úřadu nebylo dlouhé, neboť po demokratických volbách v roce 1990 se stal prezidentem Lech Wałęsa.¹⁰²

Adam Michnik však dodává, že by bylo chybou chápat jej výhradně jako zápornou postavu dějin. Jeho zásluhy prý jednou budou doceněny a již dnes je nezpochybnitelné, že se velkou měrou podílel na konci komunismu v Polsku.¹⁰³

Před pár lety se v Polsku probudila diskuse nad tím, zda by neměl Jaruzelski stanout za vyhlášení výjimečného stavu i potlačení dřívějších demonstrací v zemi před soudem. Nakonec rozhodl varšavský soud, že kvůli svému špatnému zdravotnímu stavu za tehdejší události před soudem nestane¹⁰⁴ a Jaruzelski tedy zůstane potenciálně nepotrestán za své činy. O tři roky později Jaruzelski zemřel ve věku 90. let.

4.1.3 Lech Wałęsa

Lech Wałęsa se vyučil a část života také pracoval jako automechanik. Mezi lety 1965 a 1967 sloužil v armádě a následně zakotvil jako elektrikář v gdaňských loděnicích. Zde také stál v čele demonstrací a stávek pracovníků loděnic. Od roku 1976 byl politicky silně perzekuován a zůstal bez práce. Musel tak brát dočasná pracovní místa, aby uživil sebe a zbytek rodiny. Později spoluzakládal odborářské hnutí Solidarity, které následně podpořila i vlivná katolická církev, o čemž svědčí jeho přijetí Janem Pavlem II. ve Vatikánu v roce 1981.¹⁰⁵

Po vyhlášení výjimečného stavu byl Lech Wałęsa, podobně jako mnohé další vůdčí osobnosti Solidarity, internován a držen ve venkovském domě, aby nemohl ovlivňovat dění v Solidaritě. Po necelém roce byl propuštěn, což bylo možností pro větší

---

¹⁰² ČT24.cz. *Zemřel Jaruzelski – generál, který v Polsku vládl tvrdou rukou*. In: ČT24.cz [online]. 2014 [cit. 2015-06-02]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/274542-zemrel-jaruzelski-general-ktery-v-polsku-vladl-tvrdou-rukou/>

¹⁰³ ibid.

¹⁰⁴ ČT24.cz. *Jaruzelski nepůjde k soudu kvůli chatrnému zdraví*. In: ČT24.cz [online]. 2011 [cit. 2015-06-02]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1249800-jaruzelski-nepujde-k-soudu-kvuli-chatrnemu-zdravi>

¹⁰⁵ The Nobel Foundation. *Lech Walesa - Biographical*. [online]. 1983 [cit. 2015-06-01]. Dostupné z: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1983/walesa-bio.html

angažovanost po nucené odmlce. V roce 1983 získal Nobelovu cenu míru, což bylo velmi nečekanou, avšak vítanou podporou, ze strany výboru, který každoročně cenu uděluje. Solidarita tak získala světově známou osobnost a již nemohlo být pochyb o tom, kdo je faktickým vůdcem celého hnutí, které získávalo v Polsku na popularitě.¹⁰⁶

Do nejvyššího křesla polského prezidenta pomohla Wałęsovi hlavně špatná ekonomická situace a silná podpora i důvěra polské veřejnosti v hnutí Solidarita. Při jednání u kulatého stolu si Solidarita vymohla alespoň polosvobodné volby, které byly obrovským krokem vpřed po deseti letech tvrdé vlády generála Jaruzelského. Demokratizační proces následně vyvrcholil, jak již jsem se zmiňoval v kapitole o historickém kontextu, zvolením Lecha Wałęsy prezidentem.

Lech Wałęsa byl člověkem, na kterého silně dopadly politické perzekuce, i když patřil do zvýhodňované vrstvy společnosti.

V současné době se však vede vzrušená debata nad tím, zda Wałęsa byl agentem tajné služby s krycím jménem Bolek. Nasvědčují tomu mnohé dokumenty, které byly v poslední době zveřejněny i výpovědi tehdejších agentů. Sám Wałęsa svůj podpis pod vázacím aktem nepopírá, avšak vysvětluje ho chutí pomoci agentovi tajné služby, který mu dokument předložil.¹⁰⁷

4.1.4 Jan Pavel II.

Jan Pavel II., vlastním jménem Karol Józef Wojtyła, se v roce 1967 stal polským kardinálem a následně po smrti papeže Jana Pavla I. v roce 1978 byl zvolen hlavou katolické církve.

Záhy na to ho polská katolická církev pozvala na oficiální návštěvu, která se v červnu roku 1979 uskutečnila.

Tehdejší první tajemník PSDS Edward Gierek si byl vědom všeobecného nadšení, které vzbudilo zvolení polského kardinála hlavou katolické církve a nevole, kterou by vyvolalo zakázání cesty polskými úřady. I když se mu posléze dostalo nevybíravých slov od generálního tajemníka KSSS Leonida Brežněva, což vyplývá z jeho vzpomínek

---

¹⁰⁶ The Nobel Foundation. *Lech Walesa - Biographical*. [online]. 1983 [cit. 2015-06-01]. Dostupné z: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1983/walesa-bio.html

¹⁰⁷ EHL, Martin. Lech Walesa byl zřejmě informátorem komunistické tajné policie. V Polsku se znovu otevírá cesta k lustracím. *Hospodářské noviny* [online]. 2016 [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <http://zahranicni.ihned.cz/evropa-slovensko/c1-65169170-lech-walesa-byl-zrejme-informatorem-komunisticke-stb-v-polsku-se-znovu-otevira-cesta-k-lustracim>

na Brežněvův telefonát, cestu nezastavil. Edward Gierek později popsal, jak probíhal telefonát od sovětského vůdce¹⁰⁸:

Brežněv řekl, že se doslechl, že církev pozvala papeže do Polska. „Co tomu říkáte?“ zeptal se mě. Odpověděl jsem: „Přijmeme ho důstojně.“ Brežněv na to: „Radím vám, abyste ho nepřijímali, budou z toho nepříjemnosti.“ Já odpověděl: „Jak bych mohl nepřijmout, když většina našich lidí jsou katolíci a pro ně bylo zvolení něco úžasného. A pak, co bych měl podle vás papeži říci? Proč před něj stavíme bariéry?“ Brežněv řekl: „Navrhněte papežovi – je to moudrý člověk – že by mohl veřejně prohlásit, že nemůže přijet ze zdravotních důvodů.“ Já řekl: „Soudruhu Leonide, to nemůžu udělat. Musím Jana Pavla II. přijmout.“ Potom jsem slyšel (Brežněva): „Gomułka byl lepší komunista. Ten Pavla VI. nepřijal a nic strašného se nestalo. Poláci už jedno odmítnutí přežili, přežijí znovu, když papeže nepustíte.“ Namítl jsem: „Můj politický smysl mi ale diktuje, že je nutné, abych ho do Polska pustil.“ Brežněv mi na to odpověděl: „Tak si dělejte, co chcete, ale abyste toho později vy osobně a strana nelitovali.“ – A zavěsil.¹⁰⁹

Z citace je patrné, jak velký strach měla tehdejší sovětská elita v čele s Brežněvem z papeže Jana Pavla II., Poláka, který dával lidem naději. Ukazuje se i nepochopení rozdílnosti mezi situacemi, ve kterých se Polská lidová republika nacházela v souvislosti s možností návštěvy papeže Pavla VI. a Jana Pavla II. Brežněv jako kdyby zapomínal, anebo si nechtěl připustit, že Jan Pavel II. je prvním papežem ze země na východ od Německa a jde o papeže ze země za železnou oponou, jehož odmítnutí by v zemi mohlo vyvolat velkou vlnu nevole, čehož si byl Gierek očividně vědom. Brežněv zároveň větou, kde porovnává Gomułku a Gierka vyjadřuje jasný postoj k tehdejšímu polskému vůdci.

Jana Pavla II. čekaly v Polsku jásající davy, které naslouchaly každému jeho slovu. Podle vzpomínek mnoha tehdejších účastníků nebylo ani jedno slovo bez politického podtextu, i když papež navenek hlásal opak.¹¹⁰

Poslední polský komunistický premiér M. F. Rakowski později hlásal, že dělnické rebelie nevypukly kvůli papeži, protože by k nim došlo i bez něj. Nepřipouští ani, že by

---

¹⁰⁸ SZULC, Tad. *Papež Jan Pavel II.* 1. vyd. Překlad Vlasta Vávrová, Marie Koubová, Eva Montgomeryová. Praha: Tok, 1995, 390 s. ISBN 80-902008-0-x.

¹⁰⁹ Szulc 1995: s. 227

¹¹⁰ ibid.

papež přispěl k urychlení procesu demokratizace, sám vidí kořeny hluboko v 70. letech.¹¹¹

Myslím si, že papež pomohl nastartovat i urychlit proces změn ve společnosti. Když krátce na to vzniklo polské hnutí Solidarita, bezesporu pomohla aktivizaci společnosti i papežova návštěva. Mnoho Poláků vzpomíná na dny papežovy návštěvy jako na „9 dní svobody“.¹¹²

Pro mnoho Poláků byl symbolem svobody a také silné víry, která mohla otřást polským politickým systémem v jeho samých základech.

---

¹¹¹ Szulc 1995: s. 236

¹¹² Szulc 1995: s. 231

4.2 Československá socialistická republika

V části týkající se klíčových osobností Československé socialistické republiky jsem se zaměřil pouze na čtyři osobnosti, z nichž hned tři jsou z oblasti vládních a stranických elit. Gustáv Husák byl již od 60. let minulého století nejvýraznější osobností komunistické strany a své postavení neztratil fakticky do konce 80. let.

Ladislava Adamce a Mariána Čalfu jsem do své práce zahrnul hlavně kvůli klíčovým rolím, které sehráli v samotném vyjednávání se zástupci OF a následného nového vzniku vlády se zástupci nejen KSČ ale i OF.

A Václav Havel zde zastupuje nejvýraznější osobu opozičního hnutí OF v Československu stejně jako Wałęsa v Polsku.

4.2.1 Gustáv Husák

Gustáv Husák se pohyboval v politice již od konce 2. světové války a setrval v ní i po válce. Po roce 1946 fakticky vedl slovenskou autonomní vládu a zůstalo tomu tak i po Únorovém převratu v roce 1948. Na začátku 50. let však nastal zásadní zvrat v jeho životě, který na delší čas zabrzdil jeho kariéru a vrhl ho až na úplné dno tehdejší společnosti. Byl obviněn z velezrady (podle tehdejšího obvinění ze spiknutí s buržoazními nacionalisty, mučen a odsouzen na doživotí. Spekuluje se o tom, že jeho jediným štěstím bylo, že soud proběhl až po smrti Stalina a Gottwalda a on díky tomu unikl trestu smrti).¹¹³

V 60. letech byl plně rehabilitován a spolu s dalšími se postavil do čela revolučního křídla KSČ, které prosazovalo nový koncept „socialismu s lidskou tváří“. Tento koncept, na který navazovalo Pražské jaro a následný vpád vojsk Varšavské smlouvy, se sovětskému vedení nelíbil, a tak hledali v československé vládě někoho, kdo by jim pomohl stav po Pražském jaru normalizovat. Hlavní tváří normalizace se paradoxně stal právě Gustáv Husák.

Jeho kariéra nadále prudce stoupala, a tak se roku 1975 stal prezidentem, kterým byl až do prosince 1989.

Husáka lze charakterizovat jako velmi nadaného a ctižádostivého člověka, který vždy vycítil, na kterou stranu barikády je výhodné jít. Husák byl politický chameleon,

---

¹¹³ CHURANĚ, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. Dot. 2. vyd. Praha: Libri, 1999, 482 s. ISBN 80-85983-44-3.

pragmatik, který se sovětskému vedení velmi hodil a sověští vůdci (především Brežněv), kteří o jeho potenciálu věděli, ho dokázali velmi dobře využít. I proto se dokázal stát za pár nocí v Moskvě ze zastávce Pražského jara jeho největší hanobitelem a postavit se do čela normalizačního režimu.¹¹⁴

J. Rupnik užil v souvislosti s Gustávem Husákem velmi přílehlavý přívlastek: prezident zapomnění.¹¹⁵ S největší pravděpodobností užívá Rupnik tohoto přívlastku hlavně kvůli velkým životním zvratům i názorovým obrátům, které za svůj život Husák učinil. Od vězně v 50. letech, přes jednu z viditelných osobností pražské jara až po obrat, který učinil po okupaci Československa a podpisu tzv. moskevského protokolu a následným ostavením se do čela normalizačního vedení.

4.2.2 Ladislav Adamec a Marián Čalfa

Ladislav Adamec byl mezi lety 1988 a 1989 premiérem ČSSR a účastnil se jednání s nově vzniklou opozicí po demonstraci ze 17. listopadu 1989. Sám se snažil o kompromis s demonstranty a zároveň uhájit mocenské pozice KSČ, na což zástupci demonstrantů nepřistoupili. I přesto se dnes řadí k reformnímu křídlu tehdejší KSČ, která byla ochotná vyjednat kompromis.

Po tomto neúspěchu rezignoval na post předsedy vlády a dalších jednání se účastnil Marián Čalfa jako pověřený předseda vlády. Ten po dohodě s opozicí, která se zformovala do hnutí s názvem Občanské fórum, vedl první z části nekomunistickou vládou národního porozumění, ve které byl zároveň i pověřený spoluřízením ministerstva vnitra.¹¹⁶ Publicistou Jiřím Černým je nazýván skvělým technologem moci, který dokázal vést vládu národního porozumění, spolupracovat s OF a dokonce přesvědčit všechny komunistické poslance k tomu, aby zvolili Václava Havla prezidentem.¹¹⁷

4.2.3 Václav Havel

Václav Havel pocházel z podnikatelské rodiny, která před únorem roku 1948 vlastnila mnoho pozemků i budov (mimo jiné pražskou Lucernu nebo Barrandovské zahrady). Po

---

¹¹⁴ *Ta lidská bezmoc moci* [televizní dokument]. Režie Petr Lokaj. Česká republika, 2006. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=eMTg1Vz-EAQ>

¹¹⁵ Rupnik 1992: s. 275

¹¹⁶ VLADA.CZ. *Vláda Ladislava Adamce (12.10.1988-10.12.1989)*. [online]. 2015 [cit. 2015-05-24]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1960-1990-cssr/ladislav-adamec/prehled-ministru-24622/>

¹¹⁷ *Začátek demokracie*. Hyde park [televizní pořad]. Česká televize. Česká republika, 2014. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10252839638-hyde-park-ct24/214411058081128-hyde-park/>

roce 1948 byla většina majetku rodiny znárodněna. Václav Havel nemohl z kádrových důvodů dále studovat, a tak se musel jít vyučit jako chemický laborant a souběžně také studoval večerní gymnázium. Po vyučení začal navštěvovat i večerní školu, aby si mohl dodělat maturitu. Kvůli jeho původu mu nebylo dovoleno studovat ani vysněná humanitní studia, takže nastoupil na ČVUT, kde však studia po dvou letech ukončil.¹¹⁸

V několika divadlech pracoval jako pomocník s kulisami, ale časem se mu podařilo i debutovat svou první hru. Jakožto začínající dramatik publikoval mnoho svých pokusů v méně významných časopisech.

Aktivně se účastnil tzv. Pražského jara, kde vystupoval ve Svazu spisovatelů a hlasitě kritizoval poměry v politice i ve společnosti.

Znechucen vývojem po roce 1968 se stává „disidentem na plný úvazek“. Vydával samizdatové texty, scházel se s významnými osobnostmi disentu 70. let, se kterými posléze napsal Chartu 77, která byla prvním faktickým veřejným odporem vůči československé vládě a KSČ.

Za své názory byl několikrát vězněn. Např. za vydání manifestu Několik vět byl vězněn v říjnu roku 1989, ale ze zdravotních důvodů byl po několika dnech propuštěn.¹¹⁹ Měsíc na to stanul v čele protestů proti potlačení nenásilné demonstrace studentů 17. listopadu 1989. Později byl ještě parlamentem s komunistickou většinou zvolen prezidentem Československé socialistické republiky.

Toto zvolení bylo obrovskou satisfakcí jak pro samotného Havla, tak i pro zbytek československé společnosti. Léta „nenáviděný“ disident stanul v čele země a přísahal věrnost socialistickým myšlenkám, na kterých bylo dle KSČ postaveno zřízení naší republiky.

J. Rupnik ve své knize cituje jednoho z protagonistů tehdejších změn:

V Polsku dělali revoluci, aby měli, co jíst. V NDR, aby se dostali ven. V SSSR jsou revolty nacionalistické. Rumuni chtěli skoncovat se šílenstvím. My jsme žili celkem

---

¹¹⁸ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. 1. vyd. Praha: Argo, 2014, 564 s., [48] s. obr. příl. ISBN 9788025712139.

¹¹⁹ *ibid.*

*slušně. Neměli jsme ani hlad, ani nesnesitelný nedostatek. Zemi zachvátil nesmírný smutek. Udělali jsme revoluci kulturní. Něžně, nenásilně.*¹²⁰

A koho jiného si mohli Čechoslováci vybrat do čela takové kulturní revoluce než právě autora absurdních dramát? Vždyť samotné zvolení disidenta prezidentem jen tři měsíce po jeho propuštění z vězení je absurdní drama!

Osobnost Václava Havla se velmi dramaticky v průběhu zrychlených listopadových a prosincových dní vyvíjela a získávala velmi silné vůdcovské rysy. V prvních dnech po událostech 17. listopadu Havel odmítal převzít plnou zodpovědnost za to, co se děje a snažil se primárně zůstat takovým, jakým vždy byl. Události tomu však chtěly jinak, a proto se v noci z 5. na 6. prosince zrodil Havel – politik. Jiří Suk v té souvislosti zkoumá tři weberovské vlastnosti, které jsou nepostradatelné pro politické působení.¹²¹

*Své „vášnivosti“ dal konkrétní směřování; přijal „odpovědnost“ za další vývoj; posílil svou schopnost „odhadu“, protože se přihlásil k aktivní tvorbě politické skutečnosti.*¹²²

I přesto zůstal Václav Havel dle Jiřího Suka „svým“ a minimálně poslední dvě vlastnosti Maxe Webera pro politické působení si vyložil poněkud po svém.¹²³

Václav Havel v jednom ze svých pozdějších novoročních projevů jako prezident republiky řekl:

*Bez změn v Sovětském svazu, Polsku, Maďarsku a NDR by se asi u nás těžko stalo to, co se stalo, a pokud by se to stalo, rozhodně by to nemělo tak krásně pokojný charakter.*¹²⁴

A proč byl v čele změn právě Havel? Lze odpovědět slovy filosofa Ladislava Hejdánka, který takto vysvětluje, kdo to vlastně Václav Havel byl:

*Havel byl totiž uhlík, chemický prvek schopný spojit se s mnoha jinými a vytvořit sloučeninu neodolatelné síly a pevnosti, plnou neuvěřitelných rozporů a přesto pro chvíli dostatečně stabilní, aby uvedla v pohyb zásadní změny.*¹²⁵

---

¹²⁰ Rupnik 1992: s. 299

¹²¹ Suk 2009: s. 194

¹²² ibid.

¹²³ Suk 2009: s. 194

¹²⁴ Rupnik 1992: s. 294

¹²⁵ Žantovský 2014: s. 311

4.3 Michail Sergejevič Gorbačov

Michail Gorbačov je vydělen z národních kategorií, ale pro vývoj v obou zemích byl klíčovou osobou. Fakticky je osobností obou států a zároveň žádného z nich. Sovětský komunistický politik, který se dostal do čela KSSS¹²⁶ po smrti K. U. Černěnka.

Gorbačov si byl, na rozdíl od mnohých kolegů ve straně, vědom toho, že hospodářství Sovětského svazu nefunguje a je potřeba několika důležitých reforem, které by pomohly nastartovat ekonomiku. Hlavní reformy byly tři: glasnost, perestrojka a uskorenije.¹²⁷ Gorbačovovým cílem nikdy nebyl pád vlády KSSS, rozpad SSSR a zbytku sovětského bloku, avšak díky jeho reformám toto nastalo. Gorbačov se tak stal v podstatě nechtěným symbolem dekomunizace, i když jako státník a politik zcela selhal.

V Rusku je dodnes vnímán většinou společností podle mnohých průzkumů negativně.¹²⁸ Sám současný ruský prezident označil rozpad SSSR za největší geopolitickou katastrofu minulého století.¹²⁹ Mnoho z jeho reforem bylo demokratických, ač se sám nikdy o vznik demokracie nesnažil. Nejspíše novou nadějí, kterou dal lidem v pobaltských státech nebo na Ukrajině, způsobil nároky na sebeurčení těchto národů a následně i samotný rozpad celého sovětského impéria.

Byl první, kdo po událostech v roce 1989 opravdu silně naznačil, že tentokrát již nemohou státy jako Československo a Polsku čekat „bratrskou pomoc“ proti kontrarevolucionářům, čímž předznamenal pád komunistických režimů ve východní Evropě. Tento fakt souvisel s tím, že Gorbačov v sobě neměl krutost, se kterou vládli sovětští vůdci roky před ním. Po dobu svého vládnutí omezoval vliv tajných služeb a také bývalých mocných mužů ve straně, čímž jim znemožnil ho odstavit od moci.¹³⁰

---

¹²⁶ Komunistická strana Sovětského svazu

¹²⁷ PETRÁČEK, Zbyněk. 2015. OSOBNOST: Gorbačov, Gorbačov, kdo je to? *Neviditelnypes.cz* [online]. [cit. 2015-05-06]. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/osobnost-gorbacov-gorbacov-kdo-je-to-dve/-p_zahranici.aspx?c=A150303_211439_p_zahranici_wag

¹²⁸ Rusové nejvíce obdivují Brežněva, který nařídil okupaci Československa. Na druhém místě je Stalin. *Aktuálně.cz* [online]. Praha, 2016 [cit. 2016-03-13]. Dostupné z: <http://zpravy.aktualne.cz/zahranici/rusove-nejvic-obdivuji-brezneva-ktery-naridil-okupaci-ceskos/r~1550ee10e04711e5bb3a0025900fea04/>

¹²⁹ HÁJKOVÁ, Eva. Byl rozpad SSSR největší katastrofou 20. století? *Deník referendum* [online]. Praha, 2015 [cit. 2016-03-13]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/20284-byl-rozpad-sssr-nejvetsi-katastrofou-20-stoleti>

¹³⁰ ČERMÁK, Vladimír. Operace listopad 1989: o putování české společnosti odnikud nikam a zpět a o jejím hledání cest jinudy a jínam. Praha: Naše vojsko, 2012. ISBN 978-80-206-1328-8. s. 58-61

Jednou z jeho mocných vlastností bylo i to, že dokázal velmi dlouho mluvit, aniž by cokoliv prozradil, což mnoho těch, kteří ho podezírali z toho, že chce zničit doposud relativně fungující systém v SSSR, přesvědčilo, že je jeden z těch správných komunistických vůdců.¹³¹

---

¹³¹ Čermák 2012: s. 58-61

5 Role hnutí

Jak při studentské revoluci v Československu, tak při dělnické revoluci v Polsku bylo vždy zásadní jedno hnutí, které se postavilo do čela revoluce, a později se oba jejich vůdci stali prezidenty svých zemí. V případě Polské lidové republiky se jednalo o hnutí Solidarita, které už bylo nejménou zmíněno a v druhém případě Československé socialistické republiky jím bylo Občanské fórum.

5.1 Solidarita

Vznik odborářského hnutí Solidarita bylo důsledkem tzv. Gdaňských dohod, které po stávkách dělníků v srpnu roku 1980 zaručovaly mimo jiné právo na stávku a právě vznik nezávislého odborového hnutí, což ovšem bylo podmíněno nulovou politickou aktivitou jeho představitelů.¹³² Hlavním cílem nebylo prvotně demokratizovat zemi, ale zajistit lepší pracovní podmínky dělníkům, na které silně dopadala špatná ekonomická situace v zemi.

Následně se Solidaritě podařilo přilákat miliony nových členů a tím získat velký vliv. K nově vzniklému hnutí se přiklonili i mnozí katoličtí představitelé a členové neuznávané opozice. Po nástupu Wojciecha Jaruzelského se režim pokusil Solidaritu začlenit pod organizace, které by mu přímo podléhaly, což představitel Solidarity Lech Wałęsa odmítl. Snahy Solidarity byly utlumeny po raziích a vyhlášení výjimečného stavu na sklonku roku 1981.¹³³

Ženíšek nazývá fungování Solidarity po prosinci 1981 termínem podzemní hnutí, což má vystihovat ilegalitu, do které se hnutí se svými představiteli dostalo, a zároveň i připomínat tradici systematické ilegální činnosti polského odboje fungujícího paralelně vedle oficiálních státních struktur během druhé světové války. V tzv. „podzemí“ setrvala Solidarita až do srpna 1988, kdy se prudce zhoršila hospodářská situace a protesty propukly nanovo.¹³⁴

---

¹³² Ženíšek 2006: s. 129

¹³³ ibid. s. 130

¹³⁴ ibid.

5.2 Občanské fórum

Občanské fórum (OF) vzniklo v kontextu pokračujících protestů po událostech 17. listopadu 1989 v Československu. Mělo být novým zastřešením spojené demokratické opozice proti vládnoucí komunistické straně. Na rozdíl od polské Solidarity vzniká OF až jako důsledek zmlácení studentů 17. listopadu roku 1989 a následných masových demonstrací a stávek, ke kterým se připojila prakticky většina tehdejší socialistické republiky. Do OF záhy po jeho vzniku vstupují mnozí reformní komunisté¹³⁵, kteří nesouhlasili se směřováním strany a vlády nebo třeba již byli ve vedení země v roce 1968. V jistém smyslu lze tedy působnost OF chápat i jako určitou rehabilitaci a oživení reformního socialistického hnutí tzv. Pražského jara pod vedením A. Dubčeka.

Ani při vzniku OF zde neexistovala jasně definovaná opozice, která by mohla vytvářet cílevědomé osobnosti s jasnými politickými vizemi. Jejich formování bylo až přímým důsledkem listopadových událostí.¹³⁶

Občanské fórum se ve své podstatě od svého vzniku až do zániku neustále hledalo. Hledalo čím je a čím by býti chtělo.¹³⁷ Je to do jisté míry důsledek toho, že sdružovalo lidi různých profesí a společenského postavení, kteří měli na mnohé situace zcela rozdílné názory. Pokud bychom se uchýlili k tomu, že chceme OF nějak definovat, lze si vypůjčit větu, kterou bylo 28. listopadu veřejně fórum definováno jeho čelními představiteli, tedy, že se jedná o „prostor“. Můžeme sice namítnout, že vágnější definici již nelze vymyslet, avšak za touto definicí je skutečně nutno hledat něco víc než jen snahu preciznímu definování uniknout. Tato definice nabízí možnost těm, kteří vezmou myšlenky OF za své, je formovat a participovat na jeho fungování. Prostor je primárně prázdný, bezobsažný a ve své podstatě tedy leží v naprostém protikladu k vládě, která zde doposud existovala, tedy k něčemu více než hmotnému s jasně daným směřováním.¹³⁸

---

¹³⁵ Suk 2009: s. 24

¹³⁶ ibid.

¹³⁷ ibid. s. 75

¹³⁸ Suk 2009: s. 75

5.3 Komparace hnutí

Rozdíl mezi hnutími je na první pohled patrný. V prvním případě jde o hnutí, které vzniklo zdola, tedy z dělnické třídy, jež rozhodně neusilovala o kapitalizaci země a o obhajobu kapitalistických zájmů. Poláci jen už nechtěli snášet snižující se životní úroveň obyčejných lidí a například intelektuálové i další představitelé disidentských kruhů se k nim připojili teprve později.¹³⁹

OF naproti tomu vzniklo jako jakési „zastřešující“ hnutí v reakci na demonstrace, které propukly v Praze a následně i ve zbytku republiky. OF vzniklo na kulturním podloží disentu a pražských divadelníků a postupně se rozšiřovalo z Prahy do ostatních měst. Jeho vznik podnítili právě studenti a intelektuálové a postupně získávalo na síle oproti Solidaritě, do které intelektuální vrstvy zasahují v době, kdy už ona sama měla miliony členů.¹⁴⁰

V Československu se oproti Polsku jasně definovalo centrum revolučních událostí, kterým se stala Praha (největší demonstrace, město vzniku OF). V Polsku možnost definovat jasné centrum událostí chybí, neboť hlavní demonstrace se konaly v Gdaňsku, v Gdyni i v dalších městech. Jednání s vládou se pak ve většině případů přesunula do hlavního města.

U Solidarity nelze opomenout houževnatost, se kterou vydržela skoro 10 let, aby se pak mohla opět postavit za dělníky a dovést zemi ke svobodným volbám, což u Občanského fóra nebyla zdaleka nutné (fungovalo fakticky něco málo přes měsíc, než byl Václav Havel zvolen prezidentem).

Postupem času však byla obě hnutí donucena jednat s vládnoucími stranami a dojednat podmínky dalšího vývoje v zemi. V této fázi se již hnutí podobala mnohem více a lze tedy říci, že i když OF a Solidarita prošly rozdílným vývojem, po čase docházejí ke stejnému bodu, tedy k usednutí k jednacímu stolu s vládními komunistickými stranami. Z vůdců těchto hnutí se stávají lidé, kteří ovlivní vývoj zemi na dlouhá léta dopředu.

---

¹³⁹ Ženíšek 2006: s. 129

¹⁴⁰ ibid.

6 Chyby vládnoucích stran

Každá vláda, která udělá strategickou chybu, obvykle dříve či později skončí. I situaci v Polsku a v Československu před rokem 1989 je nutné vnímat jako pavučinu lží, která jednou musela padnout, neboť tento vládní systém prohluboval rozdíl mezi oficiálními prohlášeními a reálným stavem společnosti. Na obou stranách byla vláda, která navenek hlásala svou sílu a obyčejným lidem ukazovala svou moc potíráním individuality, svobody slova a nabádáním k udavačství. Obě vlády usilovaly o vytěsnění původního významu pojmu svobody, přičemž občany nabádaly k přijetí jiné dimenze svobody, čemuž mnozí uvěřili. Což potvrzuje i Vladimíra Dvořáková ve své knize, kde říká, že totalitní režim stojí na dvou pilířích a to totalitním jazyku, který užívá stát a jeho elity, a destrukci paměti.¹⁴¹ Stát sám určuje, co je v médiích, na ulicích či ve školách dobré a neoponechává žádnou možnost pro rozvoj individuální osobnosti.

Takový systém je odsouzen k záhubě, protože nikdy se nemůže stát, že z takového systému prosperuje více lidí než na něm trátí. A právě uvědomění si, že národ více ztrácí, než získává, může být za oním prozřením v 80. letech v Polsku i na sklonku 80. let v Československu.

Zajímavý postřeh nabízí Nicos Poulantzas ústy knihy Vladimíry Dvořákové a Jiřího Kunce *O přechodech k demokracii*, kde se doslova píše:

Nicos Poulantzas si patrně jako jeden z prvních povšiml určité symetrie mezi vznikem a zánikem „výjimečných režimů“. Podle něho je povaha krize, v níž tyto výjimečné režimy (bonapartismy, fašismy, vojenské diktatury) končí, totožná s krizí, z níž vzešly.¹⁴²

I Jacques Rupnik užívá ve své knize přirovnání, která ukazují, jak moc mohou být podobné vzniky a zániky „výjimečných režimů“:

Pád komunismus byl stejně rychlý (ale mírumilovnější) jako jeho nastolení. „Je to snadné jako zdvihnout pírko,“ řekl Lenin po dobytí Zimního paláce. Den po bolševické revoluci v Maďarsku roku 1919 se svěřil Béla Kun svým soudruhům: „Celou noc jsem nespál. Bylo to tak snadné, že něco musí být v nepořádku.“ Několik měsíců nato byl

---

¹⁴¹ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra a Jiří KUNCE. *O přechodech k demokracii*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994, 156 s. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-8-6. s. 53

¹⁴² *ibid.* s. 43

*Béla Kun svržen reakčním režimem Horthyho. Jednoho dne zjistíme, je-li také „něco v nepořádku“ na revoluci 1989.*¹⁴³

Při ohlédnutí se za revolucemi je důležité nezapomenout na Pražské jaro roku 1968. Především pak na společenské a kulturní vzepětí, které utišily, ale nedokázaly zcela potlačit sovětské tanky. Nenávist, již režim přižívoval všemi vyjádřeními, která činil, byla jako podřezávání si vlastní větve. S komunismem, definovaným prostřednictvím idejí Marxe a Engelse, neměl druh sovětského zřízení nic společného. Vládnoucí vrstva sama v lidech přižívovala zvrácené myšlení, které mnohdy vedlo k závisti, která jde však zcela proti smyslu původního komunismu. Dobře je to vidět například na případech lidí, kteří emigrovali. Za pregnantní příklad může sloužit případ Waldemara Matušky, celým národem uznávaného umělce, který byl záhy po emigraci označen za zrádce, byla mu odňata všechna jeho ocenění a jeho jméno muselo zmizet z rádia i televize. Ze dne na den, jako lusknutím prstu. Takových osudů bylo v tehdejších východním bloku mnoho a ne vždy skončily pouhým pošpiněním jména. Vzpomeňme i památky Milady Horákové¹⁴⁴ v 50. letech nebo Jana Patočky v roce 1977.

6.1 Polská lidová republika

Polská lidová republika byla do značné míry ovlivněna nedůvěrou mezi intelektuály a dělníky, která panovala v zemi do roku 1976, kdy vláda potlačila stávkou dělníků, avšak právě zde poprvé vystoupili veřejně na jejich podporu intelektuálové.

Vládní politika, kdy peníze, které strana získávala ze zahraniční, utrácela na dotaci cen, způsobila, že ekonomika stagnovala a zhoršoval se také stav financí, které záhy zavřely kohouty i k těm financím, které do Polska plynuly, neboť existovala obava, aby bylo Polsko schopno dostát svým závazkům. Nulový růst ekonomiky donutil vládu částečně přestat dotovat ceny již v sedmdesátých letech, což vedlo k prvním stávkám dělníků.¹⁴⁵ Když však vláda přišla s dalším záměrem zdražení v roce 1980, propukla obrovská vlna stávek po celé zemi a zrodila se Solidarita. Neschopnost polské vlády hospodařit s financemi tak způsobila, že se dělníci rozhodli postavit proti vládě tváří v tvář. Je ale

---

¹⁴³ Rupnik 1992: s. 283

¹⁴⁴ JUDr. Milada Horáková byla ve vykonstruovaném procesu odsouzena k trestu smrti oběšením v roce 1950.

¹⁴⁵ ROŠKOTOVÁ, Jitka. *Sovětsko-americké vztahy v období polské krize, 1980 - 1981* [online]. Praha, 2013 [cit. 2015-06-02]. Dostupné z: https://www.google.cz/search?q=probl%C3%A9my+v+polsku+80.+1%C3%A9ta&ie=utf-8&oe=utf-8&gws_rd=cr&ei=DMxtVfnYO8KAUbf6gugH#q=probl%C3%A9my+v+polsku+80.+1%C3%A9ta+americk%C3%A9+p%C5%AFj%C4%8Dky. Diplomová práce. Univerzita Karlova. s. 75

také pravdou, že ve většině případů není ekonomická labilita jediným důvodem, proč nepokoje propukají.¹⁴⁶ Ve společnosti tedy muselo existovat již dlouhodobější společenské pnutí, které napomohlo odvaze k demonstracím.

V samém závěru 80. let také projevilo polské vedení notnou dávku rezignace na situaci, která před nimi vyvstala, a i díky svému až kapitulaci přístupu revoluci umožnilo. Jako důkaz uvádí Ženíšek skutečnost, že v rámci PSDS převážili reformisté, kteří situaci do jisté míry ani nechtěli bránit.¹⁴⁷

6.2 Československá socialistická republika

V souvislosti s chybami tehdejší československé vlády nelze nezmínit události 17. listopadu 1989, kdy byl demonstrující dav studentů v Praze za účelem rozehnutí a uklidnění situace brutálně zmlácen. Zde se nabízí otázka, zda šlo o chybu celé strany či pouze velitelů zásahu. Jasnou odpověď asi nelze dostat, avšak nabízí se celkem snadná hypotéza, že pokud by k zásahu neměli velitelé mandát, nikdy by ho na vlastní zodpovědnost neučinili. Tento zásah měl být jasným signálem od vlády a zároveň velkým varováním, které mělo občanům říci: „Jsme tady, a pokud nebudete držet krok, zničíme vás!“. Ale přišel v nevhodnou dobu. Většina obyvatelstva se bála strany a vlády a byli ochotni nést nejedno břímě jen proto, aby se jejich děti měly lépe. Zásah proti demonstraci vysokoškolských studentů byl do značné míry překročením pomyslného Rubikonu. Nejedno rodič si tehdy řekl: „A dost!“. Celý život se ohýbali pro lepší život svých dětí, které jim nyní mlátí? Teď již mnozí neměli co ztratit.¹⁴⁸ I následkem toho vypukly demonstrace, které v naší zemi neměly obdoby.¹⁴⁹ Příčina však byla jiná než v Polsku, kde mnozí bojovali za to, aby měli na něco málo k jídlu. I v Československu nebyl stav ekonomiky nijak zvlášť dobrý, ale strana dokázala držet ceny na stejné hladině po mnoho let, i proto se netvořily tak propastné sociální rozdíly mezi lidmi jako v Polsku.

V mnohých se také díky událostem 17. listopadu 1989 probudila solidarita a řada občanů otevřela oči před režimem, kterému stále věřili. I tomuto vývoji napomohla jen mírná ukázka síly ze strany režimu.

---

¹⁴⁶ Ženíšek 2006: s. 131

¹⁴⁷ *ibid.* s. 135

¹⁴⁸ ALBRIGHT, Madeleine Korbel. *Madeleine*. 2. vyd., V Argu 1. Překlad Michael Žantovský. Praha: Argo, 2013, 515 s., [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-257-0992-4. s. 115

¹⁴⁹ TABERY, Erik. Konec strachu: Esej o zemi, která se už čtvrt století učí žít svobodně. *Respekt*. Praha: R-PRESSE, spol. s.r.o, 2014, XXV, č. 46, s. 9.

Erik Tabery nazval náladu při listopadových událostech ve své eseji „ukázkou toho nejlepšího, co v Čechách a Slovácích je“, kde se zmiňuje o obrovském pocitu sounáležitosti a přátelství, které bylo na demonstracích cítit¹⁵⁰. Do jisté míry tím vystihuje i sílu, kterou takové shromáždění dokazovalo a ani nelze domyslet, jak museli být zaskočeni nejvyšší funkcionáři KSČ při pohledu na davy na Václavském náměstí. V takové atmosféře z lidí často opadl strach ze střetu s mocí, což dokazuje i často opakované a skandované heslo „v jednotě je síla“.¹⁵¹

---

¹⁵⁰ Tabery 2014

¹⁵¹ Novotná 2010

Závěr: komparace přechodů k demokracii

Pokud bychom se měli zaměřit na samotnou komparaci krachu režimů dle typologií přechodu k demokracii, kterou jsem si stanovil na začátku své práce, dojdeme k závěru, že není zcela jednoduché zvolit jednoznačný typ přechodu k demokracii podle Huntingtonovy a Stepanovy typologie.

Aplikujeme-li nejprve typologii Afreda Stepana, lze zde vyzorovat velmi důkladnou a propracovanou typizaci přechodů k demokracii s „vládním dohledem“ či chcete-li pod taktovkou vlády. Autor se zde velmi důkladně zaobírá možnostmi, které skýtá postavení armády ve společnosti, což je velmi zajímavé, avšak pro potřeby mé práce ne zcela relevantní. Polská lidová republika byla v tomto velmi specifickým příkladem, a proto ji můžeme zařadit hned do dvou možných typů přechodu. Prvním z nich je typ, který upoutá v souvislosti s polskými událostmi 80. let asi nejvíce, ukončení režimu tlakem společnosti. Tento přechod předpokládá silnou opoziční sílu neplynoucí z vlády, ale přímo z některé z částí občanské společnosti. V Polsku byl velmi patrný zrod a následný vliv dělníků (nejen z gdaňských loděnic) na vývoj situace i následný přerod režimu v demokracii. Polský případ dokonce splňuje i fakt, že samotný přechod k demokracii je činěn pomocí přechodné vlády a nebýt neutichajícího celospolečenského tlaku, režim by se moci nikdy fakticky nevzdal (jen by pravděpodobně učinil několik ústupků, což naznačují kroky polské vlády ke konci 80. let). Nebezpečnost tehdejší situace pro vládní elity dokládá i vyhlášení výjimečného stavu generálem Jaruzelskim, který se snažil zvrátit nastavený kurz vládních ústupků a třeba i vytvořit v Polsku něco na způsob vojenské junty s ním v čele.

Druhým typem, který lze využít v souvislosti s polským scénářem změn, je pakt politických stran. Ačkoliv je možné, že se toto označení nesetká s ohlasem samotné veřejnosti, jež Solidaritu odmítá považovat za politickou sílu, je třeba si povšimnout, že tento Stepanem definovaný přechod vykazuje rysy, které lze velice snadno ukázat na přechodu v PLR. Vládní PSDS fakticky jednala s nově vzniklým původně odborovým hnutím Solidarita jako s partnerem a jednání trvalo s různými přestávkami 10 let.

Dle Huntingtonovy teorie přechodu k demokracii se Polsko dá celkem jednoznačně zařadit do typu, který byl nazván jako sjednaný přechod. Na tento typ odkazuje hlavně vytrvalost a ochota polských elit a zároveň nově vzniklé polské dělnické opozice spolu

jednat a ve výsledku se i na mnohém dohodnout. V polském případě jsem tedy došel ke stejnému závěru jako Marek Ženíšek, který ve své knize Přechody k demokracii v teorii a praxi konstatuje, že je Polsko ukázkovým příkladem sjednaného přechodu k demokracii.¹⁵²

V případě Československa zde tak jednoznačnou možnost klasifikace nevidím. Při použití Stepanovy typologie lze celkem snadno ztotožnit přechod k demokracii v ČSSR s teorií ukončení režimu tlakem společnosti. Zde je zřejmé, že revoluční události započala manifestace studentů k uctění památky Jana Opletala, která byla rozehnána pořádkovými silami, což však nedonutilo společnost mlčet, jak si vedení KSČ a policejních složek myslelo. 17. listopad 1989 se stal symbolem a tzv. první vlaštovkou událostí, které měly nastat, a které donutily skončit režim jedné strany a nastolily cestu k pluralitní demokracii.

S využitím typologie Samuela Huntingtona se však dostáváme do rozporu, zda šlo o sjednaný přechod či o tzv. nahrazení. Pokud bychom pracovali s možností, že se situace v tehdejší Československu podobala Polské situaci a tedy, že by mělo jít o sjednaný přechod, je důležité si uvědomit, v jaké situaci byla československá komunistická strana. Z vedení strany si mnoho lidí i díky projevu Miloše Jakeše utahovalo¹⁵³, moc strana držela hlavně kvůli přítomnosti sovětských jednotek, které zde zůstaly z roku 1968. Sovětský svaz v té době často dával najevo, že už se nebude vměšovat do vnitřních záležitostí, že tedy vojensky nezasáhne, což lidem mohlo dodat odvalu. Strana byla demonstracemi zahrnuta do kouta a do značné míry rezignovala na možnost v situaci, kdy se v Československu již ve značné míře stávkovalo a manifestovalo, změnit. Strana tedy velmi rychle přistoupila na pravidla hry, které určovaly davy na náměstích zastoupené OF. Polské situaci se tedy rychlý spád událostí moc nepodobal a i to mě přivádí na myšlenku, že šlo spíše o tzv. nahrazení. Pro sjednaný přechod by naopak hovořilo, že vznikla přechodná vláda, která byla složená ze zástupců OF i KSČ.

Domnívám se však, že pokud nazveme polský přechod sjednaným, tak československý by měl být nazván nahrazení režimu, což by nejlépe ukázalo na diference v rámci obou tranzicí například v návaznosti na sílu režimů (polský se pokusil silou demonstrace potlačit, vyhlásil i výjimečný stav). Obě revoluce začínaly v jiné době, s jinak silným

---

¹⁵² Ženíšek 2006: s. 69-70

¹⁵³ Žantovský 2014: s. 301-302

geopolitickými hráči, i to je jeden z důvodů, proč obě revoluce skončily úspěšně teprve na sklonku 80. let, kdy vyvrcholila celospolečenská (lze říci i východoevropská) poptávka po změně.

Při komparaci nesmíme navíc opomenout jeden, byť na první pohled marginální, rozdíl. Tímto rozdílem je role náboženské víry a církevní organizace. Pro situaci v 80. letech v Polsku je víra podstatným ukazatelem, neboť tento faktor zároveň umožnil vstoupit do problémů uvnitř východního bloku někomu zvenku, v tomto případě papeži. Velikost a latentní moc církve pochopil i generál Jaruzelski a začal se v jisté fázi s církví nápadně sbližovat, za čímž lze spatřovat pragmatický postoj. Jaruzelski si včas uvědomil, že bez katolické církve, v jejímž čele stojí Polák, to jednoduše nepůjde a tak bude snazší najít společnou řeč na některých tématech, než ji zcela odstříhnout od společenského života jak tomu bylo v Československu. Tento pragmatický postoj později jistě mohl v očích mnohých zdiskreditovat katolickou církev v Polsku.

Naproti tomu československé komunistické vládě se podařilo velmi dobře (i za pomoci velmi drastických a vykonstruovaných soudních procesů¹⁵⁴) snižovat vliv církve, aby tak minimalizovala její činnosti a časem z ní vytvořila nevýznamnou organizaci do té míry, aby církev jako taková nemohla vyvolat žádné větší vzepětí občanů.

---

¹⁵⁴ Za příklad lze uvést případ kněze Josefa Toufara, který byl po tzv. Číhošťském zázraku vězněn, mučen a zemřel na následky neposkytnutí včasné pomoci na zranění způsobená při mučení.

Závěr: verifikace hypotéz

1. Jak se lišilo zázemí tehdejších vlád a o co se opírala politická reprezentace?

Komunistická strana Československa měla silnou základnu, kterou si vybudovala již ve 20. letech 20. století. I když mnoho jejich voličů přestalo již na počátku 50. let věřit slovům předních představitelů KSČ, strana už byla u moci a nehodlala se jí jen tak vzdát. I tak zde stále zůstala společenská vrstva, která z nástupu komunistů silně profitovala a to převážně dělníci či horníci, kteří měli mnohonásobné platy než například lékaři, a samozřejmě komunističtí funkcionáři a jejich rodiny.¹⁵⁵

V PLR nic jako silná základna a struktura strany neexistovala. Po druhé světové válce si Poláci byli vědomi toho, že Sovětům se důvěřovat nedá, a tak nemohla PSDS tak silně zakořenit jako tomu bylo v československém prostředí. Eufemisticky řečeno rezervovaný vztah k Sovětskému svazu (dnes k Rusku) i jeho čelním představitelům si Poláci uchovali dodnes. I přesto bylo uchopení moci stranou s komunistickými idejemi převážně důsledkem Stalinova díla a úsilí po druhé světové válce.¹⁵⁶

Oporou byli stejně jako u nás převážně dělníci (například i ti v gdaňských loděnicích), což ovšem zcela naboural vznik hnutí Solidarita a jeho všeobecný úspěch u obyčejných Poláků (což dokazuje i rychlý vzestup jejich členů, jak jsem již zmiňoval v historickém kontextu PLR). Polské dělníky podpořili i intelektuálové a uspořádali na ně i sbírku. Později se intelektuálové s dělníky snoubili uvnitř Solidarity a navzájem se dokázali respektovat.

2. Proč v Polsku vzniklo hnutí Solidarita bojující za větší svobodu již na začátku 80. let a v Československu až na konci roku 1989?

Je velmi zajímavé, jak velký je časový rozdíl mezi začátkem revoluce v Československu a (r)evolucí v Polsku. Je složité odpovědět, kde se v Polácích vzala odvaha postavit se za Solidaritu a udělat z ní milionové odborové hnutí, které již nehájilo jen zájmy úzké skupiny pracovníků gdaňských loděnic. S největší pravděpodobností lze hledat příčinu dřívější polské revoluce hlavně v neutěšeném stavu ekonomiky, který dopadal na nejchudší vrstvy společnosti.

---

¹⁵⁵ Pech 2013

¹⁵⁶ Ženíšek 2006: s. 124

V Československu takový ekonomický tlak dělníci necítili, a proto nebyl zřejmý důvod vyvolávat revoluci, když pro mnohé byl úspěch revoluce v roce 1948. Nelze také ani zapomenout na události srpna 1968, který neustále visel nad československým lidem jako Damoklův meč v podobě přítomnosti početné sovětské armády připravené zasáhnout.

3. Lze průběh tranzicí v obou zemích jednoznačně klasifikovat na základě zavedených typologií Huntingtona a Stepana?

Nemyslím si, že by vždy bylo tak snadné klasifikovat revoluci jako se mi to podařilo v případě Polska s použitím Huntingtonovy typologie, neboť do revoluce obvykle vstupuje mnoho faktorů, které teoretik nemusí dopředu předpokládat, a proto s nimi ve své typologii nepracuje. Velmi dobře je to vidět v polském případě za využití Stepanovy typologie, kdy není zcela možné určit, zda šlo ještě o tlak společnosti jako takové či zda byla hlavním faktorem ochota obou stran jednat a dohodnout se (což by naopak odpovídalo paktu politických stran). I v československém případě je klasifikace nejednoznačná, neboť zde narážíme na nutnost nahlížet na situaci v roce 1989 jako na nahrazení systému systémem, což však ne zcela odráží jednání vlády se zástupci OF.

Pro mou práci bylo ve výsledné komparaci výhodnější využití typologie Samuela Huntingtona, která, i když se jeví jako mnohem stručnější a méně propracovaná, lépe definuje rozdíly v přechodech v obou zemích. Stepanova typologie by byla ideální v případě, že bychom komparovali převážně režimy s velkou mocí a vlivem armády, který dokázal Stepan ve své typizaci brilantně popsat.

Částečně se také potvrdila moje hypotéza, že revoluce byly v závěru propojené a navázané jedna na druhou. Potvrzuje to i úryvek z Havlova projevu, který jsem použil v kapitole o rolích jednotlivých osobností, kde sám Havel opřen zřejmě o dřívější výrok T. G. Ashe, říká, jak by se v Československu pramálo stalo, kdyby nebylo situace v Polsku a dalších zemí. Je zde zajímavé pozorovat, jak funguje onen dominový efekt, kde odvaha a úspěchy Poláků dodaly potřebné impulsy Maďarům a tak dále. Je zde vidět, že společenské cítění s jinými národy s podobnou situací za železnou oponou bylo natolik silné, že dokázalo postupně zbourat celý východní blok. Je však nutné mít na paměti, že tehdejší národy východního bloku (Maďaři, Čechoslováci) byly do značné míry izolovány od situace v Polsku a úspěchů, které se dařilo prosazovat Solidaritě jako

svobodnému uskupení občanů v opozici proti vládě. Informace byly velmi omezené a z pochopitelných důvodů ideologicky zaujaté, což může dokazovat například zmínka v Rudém právu z prosince 1981 o podpoře výjimečného stavu jako nutnosti boje s anarchismem a chaosem.¹⁵⁷ Českoslovenští občané tak měli opravdu zkreslené informace o vývoji v Polsku a fakticky nebylo možné, aby se široká veřejnost dozvěděla pravdu o úspěchu polských odborářů, což ale nepopírá možnost, že mnozí disidenti měli své vlastní informace od svých polských přátel.

Revoluční události v obou zemích se tedy navzájem ovlivňovaly až ve chvíli, kdy byly obě revoluce v plném proudu (fakticky v řádu dní po 17. listopadu 1989 a událostech na Národní třídě).

Obě revoluce tak zůstanou v dějinách zapsány poněkud odlišným způsobem: ta polská jako vytrvalé úsilí za lepší život a ekonomické podmínky a ta československá jako jedna z nejmírumilovnějších a nejrychlejších revolucí, které kdy dějiny zažily.

Provést revoluci je jako zvednout pírkó, abych ještě jednou využil slov V. I. Lenina.¹⁵⁸ Avšak udělat revoluci, která opravdu povede k lepšímu a hodnotnějšímu životu, chce spoustu odvahy a také touhy, kterou bezesporu Poláci i Čechoslováci v roce 1989 prokázali.

---

¹⁵⁷ *Rudé právo* [online]. Praha, 1981, 62(1) [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1981/12/18/1.png>

¹⁵⁸ Rupnik 1992: s. 283

Seznam použité literatury

Knižní zdroje

1. ALBRIGHT, Madeleine Korbel. *Madeleine*. 2. vyd., V Argu 1. Překlad Michael Žantovský. Praha: Argo, 2013, 515 s., [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-257-0992-4.
2. CONNOLLY, William E, David MILLER, Alan RYAN a Janet COLEMAN (eds.). *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Vyd. 2. Brno: Barrister, 2000. Studium (Barrister. ISBN 80-859-4756-0.
3. ČERMÁK, Vladimír. *Operace listopad 1989: o putování české společnosti odnikud nikam a zpět a o jejím hledání cest jinudy a jinam*. Praha: Naše vojsko, 2012. ISBN 978-80-206-1328-8.
4. DAVIES, Norman. *Polsko: Dějiny národa ve středu Evropy*. Praha: Prostor, 2003. ISBN 80-726-0083-4.
5. DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra a Jiří KUNC. *O přechodech k demokracii*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994, 156 s. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-8-6.
6. HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. 3. vyd. Překlad Zdeněk Masopust. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 537 s. ISBN 9788073801151.
7. HEYWOOD, Andrew. *Politická teorie*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. Politologie (Eurolex Bohemia). ISBN 80-868-6141-4.
8. CHURANĚ, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. Dot. 2. vyd. Praha: Libri, 1999, 482 s. ISBN 80-85983-44-3.
9. KUBÁT, Michal. *Demokracie v Polsku: politický systém Polské republiky (1989-2005)*. Vyd. 1. Praha: Slon, 2005. Politické systémy. ISBN 80-864-2946-6.
10. KUBÁT, Michal. *Vývoj a proměny státního zřízení Polska ve 20. století: institucionálně politická studie*. Praha: Dokořán, 2006. Bod (Dokořán). ISBN 80-736-3079-6.
11. MICHNIK, Adam. *Sokratov tieň: eseje a štúdie*. 1. vyd. Překlad Jozef Marušiak, Rudolf Turňa. Bratislava: Kalligram, 1997, 397 s. Víšegrád. ISBN 80-7149-171-3.
12. NOVOTNÁ, Eva, Jaroslav CUHRA a Marie NOVOTNÁ. *Albertov 1989: 20. výročí Sametové revoluce : katalog výstavy 17.11.2009-10.1.2010*. 1.

- vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 2009, 62 s. ISBN 978-80-86561-39-4.
13. PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa*. Vyd. 1. Praha: Themis, 1997, 719 s. ISBN 808582146x.
  14. RUPNIK, Jacques. *Jiná Evropa*. 1. vyd. Překlad Adriena Borovičková. Praha: Prostor, c1992, 341 s. ISBN 8085190176.
  15. SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. Vyd. 2. Praha: Prostor, 2009, 507 s., [12] s. obr. příl. Obzor (Prostor). ISBN 978-80-7260-219-3.
  16. SZULC, Tad. *Papež Jan Pavel II*. 1. vyd. Překlad Vlasta Vávrová, Marie Koubová, Eva Montgomeryová. Praha: Tok, 1995, 390 s. ISBN 80-902008-0-x.
  17. ŠTEFEK, Martin. *Za fasádou jednoty: KSČ a SED po roce 1985*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. ISBN 978-80-7465-121-2.
  18. TABERY, Erik. Konec strachu: Esej o zemi, která se už čtvrt století učí žít svobodně. *Respekt*. Praha: R-PRESSE, spol. s.r.o, 2014, XXV, č. 46, s. 9.
  19. ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. 1. vyd. Praha: Argo, 2014, 564 s., [48] s. obr. příl. ISBN 9788025712139.
  20. ŽENÍŠEK, Marek. *Přechody k demokracii v teorii a praxi*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, 222 s. ISBN 80-7380-008-x.

Internetové zdroje

21. CIVÍN, Jan. Československý komunistický režim v letech 1985 – 1989. *Středoevropské politické studie* [online]. 2005 [cit. 2015-04-21]. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=244>
22. ČT24.cz. *Jaruzelski nepůjde k soudu kvůli chatrnému zdraví*. In: ČT24.cz [online]. 2011 [cit. 2015-06-02]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1249800-jaruzelski-nepujde-k-soudu-kvuli-chatrnemu-zdravi>
23. ČT24.cz. *Zemřel Jaruzelski – generál, který v Polsku vládl tvrdou rukou*. In: ČT24.cz [online]. 2014 [cit. 2015-06-02]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/274542-zemrel-jaruzelski-general-ktery-v-polsku-vladl-tvrdou-rukou/>
24. ČT24.cz. *Kacířský filozof Jan Patočka*. ČT24 [online]. Praha, 2012 [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1182149-kacirsky-filozof-jan-patocka>
25. Edward Gierek. In: *Encyklopedia Britannica* [online]. Londýn: Britannica [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/biography/Edward-Gierek>
26. EHL, Martin. Lech Walesa byl zřejmě informátorem komunistické tajné policie. V Polsku se znovu otevírá cesta k lustracím. *Hospodářské noviny* [online]. 2016 [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <http://zahranicni.ihned.cz/evropa-slovensko/c1-65169170-lech-walesa-byl-zrejme-informatorem-komunisticke-stb-v-polsku-se-znovu-otevira-cesta-k-lustracim>
27. Přebírat v Egyptě: armáda sesadila Mursího, prozatímní prezident složil přísahu. *E15* [online]. Praha: ČTK, 2013 [cit. 2016-01-17]. Dostupné z: <http://zpravy.e15.cz/zahranicni/udalosti/prevrat-v-egypte-armada-sesadila-mursiho-prozatimni-prezident-slozil-prisahu-1003691>
28. HÁJKOVÁ, Eva. Byl rozpad SSSR největší katastrofou 20. století? *Deník referendum* [online]. Praha, 2015 [cit. 2016-03-13]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/20284-byl-rozpad-sssr-nejvetsi-katastrofou-20-stoleti>
29. KURFÍRTOVÁ, Tereza. Sametová revoluce nám dle některých přinesla jen zlo. Komu demokracie nevoní? *Eurozpravy.cz* [online]. Praha, 2013 [cit. 2016-02-23]. Dostupné z: <http://domaci.eurozpravy.cz/politika/81248-sametova-revoluce-nam-dle-nekterych-prinesla-jen-zlo-komu-demokracie-nevoni/>

30. MACHÁČEK, Jan a Jindřich ŠÍDLO. Michael Kocáb: Komunisté se strašně báli kandelábrů. *Hospodářské noviny* [online]. 2005, , 1 [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <http://janmachacek.webgarden.cz/rubriky/homepage/hn-rozhovory/michael-kocab-komuniste-se>
31. MATÚŠOVÁ, Veronika. Komparace nedemokratických režimů ve střední Evropě mezi světovými válkami. Plzeň, 2011. bakalářská práce (Bc.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta filozofická. Dostupná z: <https://portal.zcu.cz/StagPortletsJSR168/KvalifPraceDownloadServlet?typ=1&adipidno=38922>
32. MICHNIK, Adam. Hledání ztraceného smyslu. *Listy.cz* [online]. Gazeta Wyborcza, 2005 [cit. 2016-02-27]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=055&clanek=050508>
33. MLEJNEK, Josef. ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ. *Solidarita jako sociální a politické hnutí – pokus o kvadraturu kruhu?*. 2013, Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/securitas-imperii/no20/013-035.pdf>
34. ODSTRČILOVÁ, Jana. *Politicko - geografický vývoj Španělska* [online]. Brno, 2007 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/80123/pedf_m/Politicko-geograficky_vyvoj_Spanelska.pdf. Diplomová práce. Masarykova Univerzita. Vedoucí práce RNDr. Jozef Mečiar.
35. PEHE, Jiří. Sametová revoluce přinesla. *Hospodářské noviny* [online]. 1999, 1 [cit. 2016-02-23]. Dostupné z: <http://www.pehe.cz/clanky/1999/sametova-revoluce-prinesla-jednotu-na-kratky-cas>
36. PECH, Michal. *Komparace přechodu k demokracii v Polsku a v Československu* [online]. Plzeň, 2013 [cit. 2015-04-18]. Dostupné z: <https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/handle/11025/7926/Michal%20Pech%20BP%20Komparace.pdf?sequence=1>. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce PhDr. Marek Ženíšek, Ph.D.
37. PETRÁČEK, Zbyněk. 2015. OSOBNOST: Gorbačov, Gorbačov, kdo je to? *Neviditelnypes.cz* [online]. [cit. 2015-05-06]. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/osobnost-gorbacov-gorbacov-kdo-je-to-dve-p_zahranici.aspx?c=A150303_211439_p_zahranici_wag

38. POŘÍZEK, Miroslav. *Ideály listopadu 1989 po 23 letech. HALÓ noviny* [online]. 2013 [cit. 2015-04-21]. Dostupné z: <http://www.halonoviny.cz/articles/view/1983384>
39. RIEGER, Lukáš. *Komparace přechodů k demokracii ve vybraných státech střední a východní Evropy*. Čtrnáctideník [online]. 2014, (17) [cit. 2015-05-17]. Dostupné z: http://www.cevro.cz/web_files/soubory//ctrnacni-deniky/2014/14denik_17_2014.pdf
40. ROŠKOTOVÁ, Jitka. *Sovětsko-americké vztahy v období polské krize, 1980 - 1981* [online]. Praha, 2013 [cit. 2015-06-02]. Dostupné z: https://www.google.cz/search?q=probl%C3%A9my+v+polsku+80.+1%C3%A9ta&ie=utf-8&oe=utf-8&gws_rd=cr&ei=DMxtVfnYO8KAUbf6gugH#q=probl%C3%A9my+v+polsku+80.+1%C3%A9ta+americk%C3%A9+p%C5%AFj%C4%8Dky. Diplomová práce. Univerzita Karlova.
41. *Rudé právo* [online]. Praha, 1981, **62**(1) [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1981/12/18/1.png>
42. *Rudé právo* [online]. Praha, 1988, **68**(1) [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1988/1/3/1.png>
43. *Rudé právo* [online]. Praha, 1989, **69**(1) [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1989/1/2/1.png>
44. Rusové nejvíc obdivují Brežněva, který nařídil okupaci Československa. Na druhém místě je Stalin. *Aktuálně.cz* [online]. Praha, 2016 [cit. 2016-03-13]. Dostupné z: <http://zpravy.aktualne.cz/zahranici/rusove-nejvic-obdivuji-brezneva-ktery-naridil-okupaci-ceskos/r~1550ee10e04711e5bb3a0025900fea04/>
45. SIKORA, Michael. *Salazar a Franco: komparace režimů a jejich vztah* [online]. Brno, 2014 [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/397503/fss_b/BP_Sikora_-_Salazar_a_Franco_-_komparace_rezimu_a_jejich_vztah.pdf. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce PhDr. Vladimír Černý, Ph.D.
46. SMUTNÝ, Martin. *ANNUS MIRABILIS 1989* [online]. Brno, 2013 [cit. 2015-05-30]. Dostupné z: <http://www.law.muni.cz/dokumenty/25883/14>. Masarykova univerzita.
47. SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR. *Tisková zpráva*. 2014, Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/en/media/com_form2content/documents/c1/a7069/f3/pd141111a.pdf
48. ŠÍDLO, Jindřich a Petr ŠIMŮNEK. Komárek: Revoluci jsme nezvládli. *MF Dnes*. Praha, 2004, **XV.**, 1. Dostupné z: http://www.sds.cz/docs/prectete/rozhovor/sid_koma.htm

49. *Ta lidská bezmoc moci* [televizní dokument]. Režie Petr Lokaj. Česká republika, 2006. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=eMTg1Vz-EAQ>
50. THE NOBEL FOUNDATION. *Lech Walesa - Biographical*. [online]. 1983 [cit. 2015-06-01]. Dostupné z: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1983/walesa-bio.html
51. VLADA.CZ. *Vláda Ladislava Adamece (12.10.1988-10.12.1989)*. [online]. 2015 [cit. 2015-05-24]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1960-1990-cssr/ladislav-adamec/prehled-ministru-24622/>
52. WIRNITZER, Jan. Estébáci mě sebrali a ptali se mě, kdy to praskne, vzpomínal Havel. In: *Idnes.cz* [online]. Praha: MAFRA, 2009 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/estebaci-me-sebrali-a-ptali-se-me-kdy-to-praskne-vzpominal-havel-pvl-domaci.aspx?c=A091015_164833_domaci_jw
53. Władysław Gomułka. In: *Encyklopedia Britannica* [online]. Londýn: Britannica [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/biography/Wladyslaw-Gomulka>
54. *Začátek demokracie*. Hyde park [televizní pořad]. Česká televize. Česká republika, 2014. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10252839638-hyde-park-ct24/214411058081128-hyde-park/>
55. ŽELEZNÝ, Marek. Závěrečný akt helsinské Konference o spolupráci a bezpečnosti v Evropě. *Svobodneforum.cz* [online]. Praha, 2015 [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <http://svobodneforum.cz/zaverecny-akt-helsinske-konference-o-spolupraci-a-bezpecnosti-v-evrope/>